

FORUM

FİKİR MEYDANIDIR

Onbeş Günlük Tarafsız Siyaset İktisat Kültür Dergisi

1 ARALIK 1957 — 75 Kuruş — Cilt VIII

Sayı: 89

Tel : 27531 — Posta Kutusu 131, Ankara

İÇİNDEKİLER

ANLAŞILAMAYAN DERT	1	Tanzimat Fermanının Mânası	
ONBEŞ GÜNÜN NOTLARI:		Şerif MARDİN	13
Seçime dair yeni rakamlar; seçim		Plânlama Tarihçesine Müteallik	
neticelerinin tahlilinde geriye Bakış;		Notlar	Dr. Osman OKYAR 15
Muhalefet Partileri arasındaki münasebetler; Sabrın sonu selâmet olsa;		Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi	
Basının yeni dertleri; "Gölge Kabin"; Spuknik ve Ötesi; Ormanlarımız.	3-9	Aydın YALÇIN	17
KISA NOTLAR:		OKURLARIN FORUMU:	
Hüküm giyen Macar Yazarları; Avru-		Forum'un Tarafsızlığı Hakkında	
panın En Büyük Barajı; Colombo Plânının gelişmesi; Dünya Bankasının Pakistana 8. İkrası; Çin'in İlk Beş yıllık Plânı	9-10	(Dr. Topçuoğlu); Seçim Sonrası	
İNCELEMELER:		(Ömer Sakıp); Forum Eski Forum'dur (L. Esmer)	19-21
Tekrar Seçilen Milletvekillerinin		KÜLTÜR VE SANAT:	
Dokunulmazlığı		Çağdaş Türk Şiri ... Turgut UYAR	21
Dr. Muammer AKSOY	11	Çağdaş Türk Kültürünü Tanıtma	
		Haftası	Bilge KARASU 22
		TIYATRO:	
		İstanbul Festivali Güner SÜMER	23

Anlaşılamayan Dert

Anadolu'da otomobile seyahata çıkanlar çok defa çoban köpeklerinin dönen tekerleklerle nasıl saldırdıklarını merakla seyretmişlerdir. Sürüyü korumak gibi takdire değer bir gaye ile bütün gücünü seferber eden bu mahlûklar, mücadelede yanlış hedeflere saldırmanın en tipik misalini vermek suretiyle bizi hem gülmeye hem de düşünmeye sevkederler. Bunun gibi, karaciğer veya daha başka bir uzvun iyi işlememesi yüzünden cild üzerinde açılan yaraları tedavi etmek için, pansuman yaparak ve melhem sürerek bu yaraları iyi etmeğe kalkmak da aynı şekilde yanlış tedavi ve

mücadele usulünün başka bir misalini teşkil etmektedir.

İçtimai hayatta da, devlet idaresinde de, derdin asıl kaynağını anlamadan, mekanizmanın işleyişi hakkında zihinde kâfi vuzuh olmadan girilen bazı teşebbüslerde, hedefin yanlış tâyin edildiği ve bu yüzden boş emeklerle vaktin ve enerjinin israf edildiği çok görülmüştür. İşte son günlerde hükümetin pahalılıkla mücadelede aldığı yeni tedbirler, derdin el'an teşhis edilemediğini, tedavi yollarının isabetli bir şekilde seçilmediğini yeniden göstermeye vesile

teşkil etmiştir. Hükümet Millî Korunma Kanunu tadillerini bir buçuk yıl evvel Meclisten geçirirken, son günlerde aldığı tedbirleri andıran bir çok tedbirleri o zaman da almıştı. Fakat bir müddet sonra büyük gü-rültülerle alınan bu tedbirlerin yürümediği görülerek sürekli tadillerle ilk tedbirler daha sonra tanınmaz bir hale sokulmuştu. İlk anda hükümetin koyduğu şiddetli müeyyideler, adeta müsadereyi andıran satış mecburiyetleri, fiatlarda bir muvakkat düşme hareketi yaratmıştı. Fakat bir müddet sonra ticarî hayat duruma intibak ederek, fiat seviyesi eski sevi-

yenin de üstünde daha da sür'atli yükselmeye devam etti.

İddianın mücerret bir ifade olmadığını göstermek için 1956 Haziran ayı başında çıkan tedbirlerin hayat pahalılığı endeksleri üzerinde nasıl akis bıraktığını istatistiklerle de teyit edebiliriz. 1956 Mayıs ayında 156 olan (1948 yılı 100 kabul edilirse) Ankara hayat pahalılığı endeksi, Temmuz ve Eylül aylarında 149 seviyesine kadar inmiş, fakat Kasım ayında tekrar 156 ya çıkmış, ertesi ay (Aralık) 158 olmuş, 1957 Şubat ayında ise 163 e çıkmıştır. Binaenaleyh alınan tedbirler fiatları ancak 4 ay gibi muvakkat bir devre esnasında durdurabilmişler onu takip eden aylar fiat yükselmesi daha da hızlandırmıştır.

1956 yılı ortasında alınan ve etrafa gürültü ve tantana ile ilân edilerek, artık hükümetin bu işe mutlaka bir son vereceği intibai yaratılmak istenen bu tedbirlerin arkasından iç politikamızın buhranını büsbütün artıran meşhur Basım Kanunu ve Toplantılar Kanunlarının Meclisten geçirildiği hatırlardadır. Pahalılıkla mücadele için yeniden bazı polis tedbirlerine müracaat edilmesi ve aynı şekilde propaganda faaliyetine şiddet verilmesi, ister istemez zihinlerde bazı istifhamlar yaratmaktadır.

Alınan yeni tedbirlerin de, bundan bir buçuk yıl evvel alınanların verdiği neticeyi vereceğine en ufak bir şüphe dahi mevcut değildir. Bunun yegane sebebi ise, iktisadî kalkınma bahislerinde olduğu gibi, fiatlar, pahalılık ve karaborsa konularında da derdin doğru teşhis edilmeyip, tedbirlerin ona göre alınmayışdır. İktidar sözcüsü gazete kendisi gibi düşünmeyenlere ateş püskürerek, mantık ve ilimle hareket eden insanların anlamasına imkân olmayan deliller ve mütalâalar yürütedursun meseleyi biz soğukkanlılıkla bir kere daha gözden geçirmeliyiz. Alınan yeni tedbirlerin de kısa zamanda terk edilmeye mahkûm ve fiatları bir kat daha artırmaya mecbur bazı yanlış adımlar olduğunu izah etmek zorundayız.

Şu iktisadî bir bedahettir ki, fiatlar ancak mal arzının artırılması ve bu mallara karşı talebin tahdidi ile düşürülebilir. Alınan tedbirler ise hem mal arzını daraltacak, hem de

talebi daha fazla artıracak olan tam mânasıyla ters istikamete yönelmiş kararları ifade etmektedir. Müstehlikî himaye etmek için konmuş olan narhların ve fiat tesbitlerinin, iktidar sözcüsü gazetenin tabiriyle "müstahsili himaye eden bir partinin" aldığı tedbir olarak vasıflandırmak imkânsızdır. Piyasada mal istihsali muhtelif maliyetler içinde cereyan eder. Bir tek maliyet tesbiti, bu maliyet üstünde istihsalde bulunan müstahsilleri hiç şüphesiz mutazzarır edecektir. Bu suretle yüksek maliyetle ancak istihsal yapanlar piyasadan çekilerek, mal arzı daralacaktır. İşte hükümetin eskiden fatura maliyeti üzerinden muayyen nisbet içinde tesbit ettiği azami fiatlar yerine, bir tek fiat tesbit edişi daha istihsalin başında mal arzını daraltan bir tesir icra edecektir.

Diğer taraftan fiatların çeşitli olmasına tesir eden tek âmil, istihsal maliyetindeki farklar değildir. Nakliye masrafları, malları satan müesseselerin ciro adedi, stok ve antrepo masrafları v.s. gibi çeşitli âmiller fiyat farklarını yaratan âmillerdir. Bunları hiç hesaba katmadan bir mal için tek fiat ilân eden bir karar mal arzını daraltıcı tesirler icra edecektir.

Talep cephesinden vaziyeti mütalâa edersek, durum şöyledir: Fiat artışı mevcut mal miktarı ile bu mala karşı talebi muvazenede tutmak için piyasanın kendiliğinden meydana çıkardığı bir intibak hareketidir. Fiat artışı olmasa idi, mevcut mal stoğu ilk gelen müşteriler tarafından tüketilecek daha sonra gelenler ise, elleri boş dönmek zorunda kalacaklardı. Binaenaleyh mevcut talebi daraltmadan, piyasada derhal artırılması mümkün olmayan malların fiatlarını durdurmak imkânı yoktur. Eğer biz bunu idarî tedbirlerle, fiat tesbiti ve kontrolleri ile durdurmaya kalkarsak, iki şey olacaktır:

Ya mağazalara ilk gelen müşteriler uzun bir kuyruk yapacaklar, kuyruğa giremeyenler bundan mahrum olacaktır. Yahutta kuyruk olmaması için resmî makamlar tesbit edecekleri bazı gayri iktisadî kistaslara göre malları bizzat tevzi etmek zorunda kalacaklardır. Nitekim hükümetin fiat kontrolleri ile birlikte bir çok malın tevziini idarî yollarla yapmak zorunda kalışının sebebi budur.

Çünkü kuyruğa giren, yahut açığözlükle eline ucuz ve nadir bir mal geçiren kimse bunu ihtiyacından fazla almaya temayül edecek ve daha sonra bunları daha şiddetle ihtiyaç duyan asıl isteklilere karaborsa yaparak satacaklardır. Bu suretle hükümet fiat politikası yüzünden müstehlikler tarafından yürütülen bir karaborsa müessesesinin banisi olacaktır. İşte kuyruk, yokluk ve karaborsanın fiat kontrolü ve narhları takip etmesinin sebebi buradadır.

Peynir, tereyağ, yedek parça v. s. gibi bekletilebilen mallarda ise müstahsil veya mutavassıt tüccar, ne kadar şiddetli tedbirler konursa konsun, satış mecburiyeti vazedilirse edilsin, daima el altından daha pahalı olarak elindeki malı satma imkânını bulacaktır. Bu, harb içinde Fransa'da geniş bir şekilde yapılmıştır. Hattâ örnek bir memleket olan İngiltere'de bile karaborsaya rastlanmıştır. Niçin ucuza satmıyor da ille pahalı fiattan karaborsa yapıyor diye tüccarı ve müstahsili itham etmek kolaydır. Fakat unutmamalı ki, iktisadî hayatı devlet tam olarak eline almadıkça, piyasa ekonomisini tam olarak kaldırıp, istihsal, tevzi ve istihsal fonksiyonlarını devletleştirmedikçe, bu gibi ithamların mânası yoktur. Piyasa ekonomisi daima en yüksek kazanç, en kârlı satış prensibine göre işliyen bir ekonomidir. Müstahsili ve mutavassıt tüccarı müstehlikî himaye etme maksadıyla sıkın ve onu ağır itham ve tehditlere maruz bırakan kimseler unutmamalıdır ki, ucuz fiyatlarla müstehlike intikal ettirilen malları çok defa bizzat müstehlikin piyasaya sürdüğü ve karaborsa yaptığı bir vakiadır.

Binaenaleyh bu çıkmazdan kurtulmak lâzımdır. Tehditler, cezalar, ithamlar, öğütler, vatanperverlik ve ahlâk hislerine hitaplarla dünyanın hiçbir yerinde iktisadî mekanizmanın düzene sokulduğu görülmemiştir. Yapılacak şey tıpkı tabii hâdiseler gibi, ahlâkî, hissî, hukukî ve siyasî mülâhazalardan müstakil kendine mahsus kanuniyetlere göre cereyan eden iktisadî hâdiselere isabetli müdahale usul ve yollarını bulabilmemizdir. Denebilir ki birçok memleketler, bazı ahvalde fiat kontrolü, tevzi usulü, kâr haddi tâyini v.s. gibi müdahale yollarına başarı ile müracaat etmiş-

lerdir. Türkiye'de de bu yapılamaz mı diye bir sual akla gelebilir.

Filhakika harb iktisadı tatbik eden İngiltere ve Amerika gibi bazı memleketler uzunca bir müddet bu yolları denemişlerdir. Bu tedbirler orada alınmıştır ama bu tedbirlerin muvaffak olması için, bunlar yanında daha bir çok tedbirler de alınmıştır. Ancak harb boyunca İngiliz halkının tahammül ettiği vesika usulü, fiat kontrolunun ve tevzi usulünün muvaffak olmasını temin eden şartların başındadır. Türkiye'de fiat kontrolü şumullü bir şekilde tatbik konulacak ve bazı mallar resmî makamlar tarafından tevzi edilecekse, vesika usulüne benzer bir yol tutulmadan başarıya ulaşılması imkânı yoktur.

Fakat bugün Türkiye'de tevzi mekanizmasının vesika sistemine benziyen bir şekilde işletilmek istendiği görülmektedir. Fakat vesika sis-

teminin bile haiz olduğu bir çok mahzurlar, adalete riayet edelim derken yapılan çeşitli haksızlıklar ve adaletsizlikler her gün basına ve efkârı umumiyeye intikal eden çeşitli şikâyetlerden görülmektedir. Tevzide vatandaşlara farklı muamele yapılışı, iltimaslar, baskılar ve nihayet tevziden istifade eden gözde kimselerin yaptıkları karaborsanın halk mâneviyatı üzerinde yaptığı kötü tesirler hepimizce bilinen malûm hâdiseler arasındadır. Kaldı ki, tevzi usulü piyasanın işleyişi devam ettiği müddetçe iktisadî sistemde ikili, total bir düzenin yürütülmek istendiğini ifade eder. Bu iki sistem arasındaki daimî sürtüşme ve tezat bugün harb iktisadının verdiği dersler üzerinde düşünen iktisatçıları bir hayli meşgul etmiştir. Fakat harb gibi olağanüstü bir hâdisenin haturına katlanılan zorluklar ve fedakârlıklar, fiat kontrolü ve idarî tevzilerin tatbikini mümkün

kılmıştır. Bu tedbirler sulh iktisadı içinde olan bir memleketin razı olacağı tipten, razı olsa bile ona hakikaten iktisadî bir avantaj temin edecek cinsten tedbirler değildir.

Artık meselelerimizi anlama zamanı gelmiştir. Son derece mudil bir içtimaî mekanizma olan iktisadî düzene anlayışsız ve bilgisiz müdahaleleri durdurmalıyız. Bu muvakkat bir propaganda avantajı temin etse bile, uzun vadeli psikolojik tesiri hükûmet aleyhinedir. Bundan daha kötüsü, iktisadî düzenimize yapılan bu bilgisiz ve amatörce müdahaleler, halkın boş yere sıkıntı çekmesine, iktisadî düzenin temelinden bozulmasına, hükûmet için çok aziz bir gaye olan iktisadî gelişmenin büsbütün çıkmaza girmesine sebep olmaktadır. Artık ilmi, bir kenara bırakıyoruz, hiç olmazsa mantık, akliselim ve yakın tecrübeden ders alma melekelerimizi kullanalım.

Onbeş Günün Notları

SEÇİME DAİR YENİ RAKAMLAR

Muhalefet partilerinden CHP, 27 Ekim seçimlerinin neticelerinin resmen ilân edilmesini talep etmekte ve eğer edilmezse kendilerinin bu ilânı yapacağını söylemekteydi. Seçim tarihinden beri geçen üç haftaya yakın bir zamandır seçim neticeleri ilân edilmemiş olduğu için, parti genel sekreteri bir basın toplantısı ile kendilerindeki bilgiyi âmme efkârına açıklamıştır.

Aşağıdaki cedvel 17 Kasım tarihli gazetelerden alınmıştır. Bu bilgileri 1 Kasım tarihli FORUM'da yayınlamış olduğumuz cetvelle karşılaştırsak, arada çok mühim bir farkın bulunmadığı kendiliğinden meydana çıkar. Bizim radyo ile ilân edilen neticelere dayanılarak tertip edilmiş olan tablomuzda D.P. nin aldığı reylerde 20 bin kadar bir fazlalık, C.H.P. ninkilerde son açıklanan rakamlara nazaran 16 bin bir eksiklik vardır. Sonuncu rakamlarda C.M.P. nin aldığı oylar, bizim ya-

yınladıklarımızdan 60 bin gibi önemli bir nisbette fazladır. En mühim fark bizim yaptığımız seçmen sayısı tahmini ile bu tabloda verilen adet arasındadır. Biz seçmen sayısını nüfusun yaş bünyesini gözönüne alarak kabaca 11.5 milyon olarak tahmin etmiştik. Halbuki C.H.P. nin yayınladığı rakamlardan bunun 12.077.413 olarak verildiği görülmektedir. Bu vaziyete göre iştirâk nisbeti daha da düşmektedir. 1954 seçimlerinde %90 olduğu halde son seçimlerde nisbet bu şekilde %76.43 e inmiştir.

Bu farklara rağmen, ilk neticelere dayanarak yaptığımız tahlillerde değiştirilmesi gereken bir nokta görmemekteyiz. İştirâk nisbetinin düşmesi, oyların partiler arasında dağılışı tarzı hakkındaki yorumlarımızın doğru olduğuna kaamiiz.

Radyo tarafından verilmiş olmakla beraber, muvakkat ve gayri resmî bir

mahiyeti olan ilk rakamlarla, C.H.P. tarafından büyük iddialarla ortaya atılan rakamlar arasında, seçimin genel neticesine veyahut da seçimler üzerinde şimdiye kadar yapılmış olan yorumların mahiyet ve istikametine tesir edecek yeni bir unsur ortaya konmamıştır. İzmir ve Giresun seçimleri hakkında C. H. P. İl Başkanlarının yaptığı basın toplantılarında ortaya atılan yolsuzluk iddiaları, bu iddiaları desteklemek üzere zikredilen misaller, üzerinde hakikaten durulacak önemli hâdiselerdir. Seçimler sona ermeden radyonun yayınları, C.H.P. nin üzerinde durduğu en mühim yolsuzluk olarak göze batmaktadır.

27 Ekim seçimlerindeki yolsuzlukları, C.H.P. nin 1946 seçimlerine benzetererek, D.P. ile «artık ödeştik! Bir daha bu seçimleri ağzına alma!» tarzında bir hesaplaşma konusu yapmak istediği hissedilmektedir. Ancak niyet bu ise, delillerin daha etraflı ve daha kesin bir şekilde ortaya atılması arzuya şayandır. Meselâ seçmen kütüklerindeki yolsuzlukların vüs'atının, veya mükerrer oy attırmaların, yahut varsa tutanak ve tasnif yolsuzluklarının, seçimin, il ve bütün Türkiye bakımından farklı neticeler verebilecek şekilde geniş olduğunun daha mukni ve daha müsbet delillerle âmme efkârına anlatılması lâzımdır. Radyonun, idarî makamların,

müdahale ve baskıları, malî baskıların tesirleri, şüphesiz vatandaş oylarına tesir etmiştir. Muhalefet bunlardan şikâyet etmekte haklıdır. Ancak bu baskıların 1946 seçimlerindeki yolsuzluklarla mukayesesinde bariz mahiyet farkı bulunduğunu da unutmamak lâzımdır.

D.P. Meclis Grubu seçim yolsuzluklarının Mecliste konuşulmasına ittifakla karar vermek suretiyle çok isabetli

hareket etmiştir. Amme efkârı, yapılan yolsuzlukların mahiyet ve vüs'atının şimdiye kadar basın toplantılarında ve tebliğlerinde ortaya atılanlardan daha vahim olup olmadığını öğrenmek için yeni bir fırsat bulacaktır. 27 Ekim seçimlerindeki yolsuzluklarla 1946 arasında mukayese yapıp yapılamıyacağı da bu şekilde daha iyi aydınlanacaktır.

Seçim Neticelerinin Tahlilinde Geriye Bakış

Seçim kütüklerinin tanzim şekli ve bunlara Adliye Vekâletinin kanunu kendi anlayışına göre tefsir etmesi suretiyle yapılan ilâveler hakkında, bilhassa C.H.P. idarecilerinin yaptıkları açıklamalar, 1957 seçimlerinde iştirâk nisbetinin 1950 ye nisbetle %12 ve 1954 e nisbetle %13 derecesinde bir düşüklük göstermesinin sebebini daha iyi anlamamıza yardım etmiştir. Kanaatimizce, seçimlere iştirâk nisbetindeki bu düşüklük ile kütüklerde yer yer rastlanan hata payı birbirini pekâlâ tutmaktadır. Muhalefetin kuvvetli olduğu illerde iştirâkin az, D.P. nin kuvvetli olduğu yerlerde ise iştirâkin fazla oluşu - bir umumî temayül olarak - bize kütüklerin tanzimi meselesinin seçimlere iştirâke en ziyade tesir eden unsur olduğunu göstermektedir.

Şimdiki halde mevcut mâlûmata dayanılarak söylenebilecek diğer bir husus da şudur: «D.P. yi bundan evvelki seçimlerde desteklemiş kütteleler 1957 seçimlerinde C.H.P. ye rey vermezler» kanaati yanlış çıkmıştır. Maamafih memleketimizde, büyük bir kütle vardır ki D.P. den soğumaya başlamasına rağmen, hâlâ, onu C.H.P. ye tercih edebilmektedir. Bununla beraber enlâsyonun refah devresinden sıkıntı devresine geçmiş olan birçok bölgelerde, C.H.P. nin D.P. lehine olan farkı kapatıktan başka onu geçebilmiş olması, D.P. yi desteklemiş olan küttelelerin C.H.P. ye rey verebileceklerini göstermiştir.

Hür. P. çevrelerinde revaç bulan bir teze göre, bu reyler Hür. P. ye ait oylardır; ancak, bu vatandaşlar «C.H.P. nin 6 ay sonra nisbî temsil usûlüne göre seçim yapacağı vaadi» ne inanarak reylerini C.H.P. ye vermişlerdir. Bu vadinin muhakkak ki C.H.P. ye rey kazandırmakta önemli bir payı olmuştur. Ancak, C.H.P. nin D.P. den rey aktardığı iller arasında öyleleri vardır ki buralarda Hür. P. ve C.M.P. ya mevcut değil-

SEÇİM SONUÇLARI

1950					
Seçmen sayısı		8.905.576			
Seçime katılanlar		7.916.091			
İştirâk nisbeti				%88.88	
Partiler	Aldıkları oy	Yüzde nisbeti	Mebus sayısı	Mebus yüzde nisbeti	
D.P.	4.242.831	53.59	408		
C.H.P.	3.165.096	39.98	69		
C.M.P.	240.209	3.03	1		
Bağımsızlar	267.955	3.40	9		
Yekûn	7.916.091	100.00	487		
1954					
Seçmen sayısı		10.105.178			
Seçime katılanlar		9.095.617			
İştirâk nisbeti				%90	
Partiler	Aldıkları oy	Yüzde nisbeti	Mebus sayısı	Mebus yüzde nisbeti	
D.P.	5.313.659	58.42	503	93	
C.H.P.	3.193.471	35.11	31	5.70	
C.M.P.	480.249	5.28	5	0.09	
Köylü Partisi	50.935	0.56	—	—	
İşçi Partisi	910	0.01	—	—	
Bağımsızlar	56.393	0.62	2	0.004	
Yekûn	9.095.617	100.00	541	100.00	
1957					
Seçmen sayısı		12.077.413			
Seçime katılanlar		9.230.814			
İştirâk nisbeti				%76.43	
Seçime katılmıyanların sayısı		2.846.590			
Seçime katılmıyanların nisbeti				%23.57	
Partiler	Aldıkları oy	Yüzde nisbeti	Mebus sayısı	Mebus yüzde nisbeti	
D.P.	4.403.190	47.70	424	69.50	
C.H.P.	3.768.043	40.82	178	29.18	
C.M.P.	663.295	7.19	4	0.66	
Hür. P.	356.419	3.86	4	0.66	
Bağımsız ve muhtelifler	39.867	0.43	—	—	
Yekûn	9.230.814	100.00	610	100.00	

1957
YILINDA

2.000.000.000

LİRA TUTARINDA İKRAMİYELERİ

TÜRKİYE
BANKASI

dir veyahut çok zayıftır; şu halde C. H. P. nin kazanç miktarını onların taraftarlarının sayısını teşkil edemez. Bunun yanında, C.H.P. nin, Hür. P. ve C. M. P. nin D.P. den rey koparabildikleri bölgelerde bile kendi başına rey sayısını artırabildiği görülmüştür.

Kanacatimizce, seçim neticeleri üzerinde tahliller yaparken, üzerinde en ziyade durulması gereken noktalardan birincisi bu, ikincisi de D.P. nin hangi sebeplerle hâlâ önemli bir taraftar külesini muhafaza edebildiği meselesidir. Biz şimdilik bu iki ön-müşahede ile yetiniyoruz.

Muhalefet Partileri Arasındaki Münasebetler

Son seçim kampanyası esnasında sadece İktidar Partisi ile muhalefet partileri arasında mücadele olmamış; aynı zamanda, Muhalefet Partileri arasında da - halk efkânımızın pek de yakından ilgilenmediği - tâli bir mücadele ve rekabet cereyan etmiştir. Hemen hemen her seçim bölgesinde C.H.P. liler, kendilerinin en büyük ve kuvvetli muhalif parti olmak itibarıyla diğer muhalefet partileri ve onların mensuplarınınca desteklenmesi gerektiği düşüncesiyle diğerlerini rey bölmekle itiham etmişler; buna mukabil, Hür. P. ve C.M.P. mensupları ise, istisnasız her seçim bölgesinde C.H.P. nin en kuvvetli muhalefet partisi olamayacağını ileri sürmüşler ve bazı C.H.P. lilerin «bu vilâyette diğer muhalefet partileri bizi destekliyor» tarzında propaganda yaptıklarını ileri sürerek bu propagandalara bâzan da sert cevaplar vermişlerdir. Bilhassa C.M.P. nin, teşkilâtına yaptığı bir tamimle hiçbir suretle C.H.P. ye oy verilmemesini istediği de rivayet olmaktadır. C.M.P. liderlerinin - Hür. P. nin bellibaşlı idarecilerinin aksine - seçim kampanyası esnasında C.H.P. ye daimî surette hücum etmeleri bu rivayetin doğruluk ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Her seçim kampanyası esnasında partiler arasında bazı rekabetler ve çekişmeler olur; bunlar tabii olaylardan sayılmak gerekir. FORUM, gölge listelerle bölge taksimi şeklinde partilerara-

ası işbirliğinin hukuken mümkün olduğu kanaatini savunmuş idi ve bu kanaatini bugün de muhafaza etmektedir; kaldı ki tatabikatta da, bunun pekâlâ mümkün olabileceği, münferit misallerden anlaşılabilir.

Bu itibarla, C.H.P. yi fiili işbirliğini bozmakla haksız görmek hâlâ kaabilirdir. Bununla beraber, Hür. P. ve C. M. P. nin de, tarafsız çevrelerde, C.H.P. doğru olmayan bir yola girmiş olsa bile, memleketin çok yüksek menfaatlerini düşünerek, tek-tarafî da olsa, fedakârlık yoluna sapmaları ve seçimlerden çekilmek suretiyle C.H.P. yi desteklemeleri gerektiği, bu iki partiye karşı bir tenkid olarak ileri sürülebil-mektedir.

Kanacatimizce, artık bu münakaşaların tarihçilerin yetki sahasına girdiğini kabul etmek ve bunlara kat'î olarak son vermek lâzımdır. Hakikî devlet adamlığı, bir siyasî teşekkülün muayyen bir devre için siyasetinin, bir tek seçim kampanyası esnasındaki çekişmelerin tesiri altında kalınmaksızın tesbitini gerektirir. Kaldı ki, memleketin yüksek menfaatleri muhalefet partileri arasındaki münasebetlerin iyi olmasını emretmektedir. Bu bakımdan, her üç muhalif partiye de mühim vazifeler düşmektedir.

Her üç muhalif parti de D.P. nin tâkibedeceği siyasetin aralarında çok yakın bir işbirliğinin teessüsünü gerektirebileceğinin pek muhtemel olması dolayısıyla, böyle bir işbirliğinin kapılarını şimdiden kapayıcı bir rol oynamak zorundadırlar. Bu da herşeyden evvel idareciler arasında iyi münasebetlerin idamesiyle kaabilirdir.

Bu itibarla C.H.P. Genel Sekreterinin, İl Seçim Kurulundan alınmış olan resmî tutanaklara dayandığını belirterek ilân ettiği seçim neticelerinde, C. M.P. ye dair olan rakamların açıklanmaması gerektiğine dair, bir beyanda bulunan C.M.P. Genel Başkan Vekilinin sözlerini yerinde bulmadığımızı ifade etmek isteriz. Eğer, sayın Arna, sayın Gülek'in kendi partisine dair zikrettiği rakamlarla mutabık değilse, resmî vesikalara dayanarak C.H.P. Genel Sekreterinin yanlışını ortaya koyabilirdi.

Bunun gibi, Hür. P. Genel Sekreterinin «işbirliğinde fikir anlaşmasının devamına müsaît ruhi şartlar ortadan kalkmıştır» sözü de yanlış anlayışlara yol açacak mahiyettedir. Sayın Dr. Öktem ne demek istemiştir? İşbirliğinin «fikri» cephesinden anlaşılacak şey, öte-

denberi, muhalefet partilerinin rejim dâvaları üzerindeki mutabakatları olduğuna göre, Hür. P. nin bunun devamına imkân kalmadığını söylemesi, bu dâvalar üzerinde, artık başka şeyler düşünmekte olduğu mânâsına gelir ki, bu mânâyı gelen bir fikir ifade etmek istemiş olduğuna ihtimal vermiyoruz. Şu halde, Sayın Dr. Öktem'in bu sözü hissi bir davranışı ifade eder. Bunun gibi, (Hür. P. lilerden, C.H.P. nin nasıl bir parti olduğunu bilenler, D.P. ye rey vermişlerdir) gibi bir söz de, C.H.P. ye karşı pek aşırı bir itimatsızlığı ifade eder ki, bu tarz sözlerin, halk oyumuzda aksi tesir yaratacağı şüphesizdir.

Diğer taraftan, C.H.P. organı, ULUS gazetesinin de bu gidişe kapılarak istihfaf eden fıkralar yazmasından ve her bakımdan zararlı ve yersiz bir polemik devamına meydan vermiş olmasından duyduğumuz üzüntüyü gizlemeyeceğiz.

Ümidimiz ve temennimiz, bu seçim sonu öfkelerinin çabuk geçirilmesi-dir. Muhalefet Partilerinin, demokrasi-nin temeli olduğu için, iktidardan, haklı olarak istedikleri «hoşgörülüğü» ken di aralarındaki münasebetlerde de göstermeleri tabii ve zaruridir.

Sabırın Sonu Selâmet Olsa ...

27 Ekim müteakip, yenilenen Cumhurbaşkanlığı seçiminden sonra, âdet olduğu gibi Kabine istifa etti. Aslında birkaç gün içinde yeni kabinenin teşekkülü beklenirken, hiç umulmadık bir şekilde bir Kabine buhranı ile karşılaştık. Türkiye yirmi günden fazla bir zaman muvakkat bir hükümet tarafından idare edildi. Muvakkat hükümetlerin salâhiyetlerinin mahdut olduğu ma-lumdur. Artık Meclis önünde yaptığı tasarruflardan sorumlu olması ve itimatsızlık oyu alması mümkün olmayan bir heyetin bütün siyasî ve hukukî yetkileri kullanması mümkün değildir. İngilizler demokratik düzeni «Responsible government» yani sorumlu hükümet diye tarif etmektedir. Muvakkat hükümetlerin ancak günlük câri işleri

görebilmesi bu amaç kaidenin bir neticesidir.

İktidar organı gazeteler, aslında seçimleri gene D.P. nin kazandığını, bu bakımdan aynı parti iş başında kalacağına göre, üzerinde durulacak bir mesele olmadığını uzun uzun yazıp durdular. Yeni hükümetin gene aynı parti mensupları tarafından kurulacağı muhakkaktı. Yalnız Türkiye'de bir Anayasa bulunduğunu ve bu Anayasanın hükümet etmek, devlet organlarının salâhiyetlerini kullanmak bakımından bazı usûller ve kaideler koyduğunu bu sayın yazarlar unutmışa benziyorlar. Modern devleti, hattâ bir kelime ile Devleti aşiretten ayıran bu usûller ve kaidelerdir. Seçim bu usûllerden biridir, fakat yegânesi değildir. Seçimleri kazanmış olsa dahi partilerin ve şahısların Devlet salâhiyetlerini kullanmak için Anayasanın koyduğu kaidelere riayeti şarttır. Seçimleri biz kazandık, nasıl olsa hükümeti biz kuracağız, eskisi olmuş, yenisi olmuş, ne ehemmiyeti var! demek, Türkiye'de seçimleri bir şahsın, insan hayalinin hudutları kadar geniş selâhiyetlerle plebisiti yapmak demektir. Türk Anayasası buna müsaade etmemektedir.

Kabine kurulmasında bu kadar gecikme, D.P. siyasetinde ve şahıslarında esaslı değişiklikler olacağı zehabını da uyandırıyor. Vatandaş reylerinin değil, seçim sisteminin bir neticesi olarak milletvekilliklerinin çoğunu kazanmış olan D. P. nin efkârı umumiye temayüllerine biraz olsun dikkat edeceğini beklemek yerinde olurdu. Yeni Kabinedeki isimler bu bakımdan ümitleri de boşa çıkarmışa benziyor. Henüz Kabine programı okunmamış olmakla beraber, alınan bazı kararlar ve iktidar organı gazetelerin neşriyatı, eski yolda devam edileceğini bize göstermektedir. Bu eski yolun, hükümet programında ne gibi yeni ifadelerle bürüneceği doğrusu merakı değer.

DÜZELTME

FORUM'un geçen sayısında 5 nci sayfa da «Sovyetlerin Kırkincısı» başlığı altında çıkan notta «Kapitalist dünya kendini içinden kemiren kurdun tesiriyle bin parça olmamıştır» ibaresi, notun mânâsının tamamıyla değiştiren «bin parça olmuştur» şeklinde intikal etmiştir. Özür diliyerek düzeltiriz.

Basının Yeni Dertleri

Seçimlerden sonra, gazetelerimizde basının yeni birtakım tahditlere tâbi tutulacağı hakkında bir hayli haberler çıkmıştı. Parlâmento müzakerelerinin serbestçe neşrine mâni olmak, anlaşılacak, D.P. liderinin pek arzuladığı bir tedbirdi. Yeni D.P. grubunun bu kabül tedbirlere mukavemet ettiği şeklindeki rivayetlerden sonra, teşriî yoldan tedbirler alınmasından şimdilik vazgeçilmişe benziyor. D.P. lideri, basının yeni tahditlere tâbi tutulmasında kendisine daha kolay geldiği anlaşılacak başka bir yola başvurmayı tercih etmiş görünüyor. Bu yol idarî tedbirler yoludur.

Son çıkan bir kararname ile her türlü resmî ve hususî ilânlar, ancak hükümetin mutlak tesiri altında olan bir müessese tarafından dağıtılacaktır. Modern gazeteciliğin ilânla yaşayabildiği ve dünyada hiçbir gazetenin sadece satışı ile yetinemediği malumdur. Bu kararname ile hükümet gazetelerin şah damarlarını elinde tutmaktadır. Bundan böyle hiçbir gazetenin fikrî ve iktisadî istiklâlini muhafaza etmesi imkânı kalmamıştır. Hür fikir ancak hususî aile ve dost sohbetlerinde söylenebilir bir hale gelmiş oluyor. Daha fazlası ancak bir şahsın veya birkaç şahsın müsaadesine bağlı kalmaktadır.

Yeni kararnamenin fikir hürriyeti yanında, ticaret serbestisini, hattâ münhasıran şahsa bağlı hakları da ortadan kaldırdığına da ayrıca işaret edelim. Bir ticarethane, herhangi bir metanın imalâtçısı, malının veya hizmetinin reklâmını istediği gibi yapmak imkânından mahrum bulunacaktır Malının satışı için vereceğiniz bir reklâm, istediğiniz şahıslara okutmak imkânından tamamiyle mahrum bırakılmaktadır.

Son senelerde, muhayyalesi fevkalâde kuvvetli şahıslar dahi, alınan antidemokratik tedbirleri evvelden derpiş etmekte büyük güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. D.P. liderleri hergün bir yenisini icat etmekte müstesna bir kabiliyet göstermektedirler. Son basın kanunlarından sonra, Anayasamız muvacehesinde artık daha fazla tahdidin tasavvur olunamayacağını zannediyorduk. Yanılmışız. Öyle anlaşılıyor ki

antidemokratik usûllerde, bizim idrakimizi aşan daha birçok şeylerle karşılaşmayı beklemek, hayal sukutuna uğramamak için en iyi yol olacak.

“Gölge Kabine”

Geçen ayın ortalarına doğru, Halk Partisi, Meclisteki çalışmalarını bir düzene koymak amacıyla ve iş bölümünden elde edilecek istifadeyi düşünerek, Meclis çalışmalarını bir «Gölge Kabine» nin idaresine vermek fikrini öne sürmüştü. Bir müddet sonra, Halk Partisi mebusları arasında, bu kadar kesin bir iş bölümünün önceden yapılmasını doğuracağı ihtilâflar da nazarı itibare alınarak, ihtisas komitelerinin kurulması ve câri parlâmento işlerinin bunlar tarafından yürütülmesine karar bulunduğu anlaşılıyordu. Bu karar, iktidar çevrelerinde, Yıldız sarayında bir devrede «burun» kelimesinin zât-ı hilâfetpenahide doğurduğu endişelere benzer bir telâş uyandırmış, Demokrat Partinin endişelerinin yersiz ve hissî menşei kendini bir daha göstermişti. Biz ise meselelerin yorumunu okuyucuya bırakarak, birçok İngiliz müesseselerinde olduğu gibi kesin bir mahiyeti olmıyan ve yakın tarihte bile birçok tahavvüller gösteren «Gölge Kabine» nin mahiyeti hakkında mevcut bilgileri burada derlemeğe çalıştık.

Aslında, «Gölge Kabine», İngiltere'de, yalnız Muhafazakâr Partisinin, muhalefette iken Parlâmento çalışmalarını düzenliyen komiteye verilen isimdir. İşçi Partisinde bu fonksiyonu ifa eden teşekkülün adı «Parlâmento Komitesi» dir. Muhafazakâr Parti teşekkülüne «Gölge Kabine» denmesinin sebebi, Muhafazakâr Parti liderinin, muhalefete geçtikten sonra, tıpkı iktidarda imiş gibi, mesai arkadaşlarını şahsın seçmesidir. Muhafazakâr Parti liderinin bu arkadaşlarından teşekkül eden grubun asıl, resmî ismi «İstisârî Komite» ise de istisârî komiteye dahil olanlar, Parti iktidara geçince umumiyetle vekillik payesi aldıklarından halk ağzında, «Gölge Kabine» olarak tanınmak tadırlar. Gölge Kabine, işleri kendi başına görmez, ona müşavirlik eden bir diğer teşekkül olan «Câri İşler» komitesinin tavsiyelerine dayanarak hareket eder. «Câri İşler» komitesi de Muhafazakâr

zakâr Parti Meclis Grubunun ihtisas komitelerinin başkan ve yardımcılarından tereküp eder. İhtisas komitelerinin âzaları ise (başkanlar hariç) muayyen değildir. Ancak, Parlâmento çalışmaları esnasında bâzı kimseler kendi ihtisas konuları ile ilgili olan ihtisas komitelerinin çalışmalarına iştirâk etmeye meylederler, ve aralarında bâzıları da ihtisas komitelerinin çalışmalarına, hiç aksatmadan devam ederler. Bunlar, fiilen, komitenin asıl âzaları haline gelirler.

İşçi Partisine gelince, İşçi Partisinin Parlâmento çalışmaları yukarıda da zikredildiği üzere, Parlâmento Komitesi» adını alan bir teşekkül tarafından idare edilir. Parti Grup Reisi, Reis Vekili, baş «whip»*, Lordlar Karaması İşçi Partisi Grubu Reisi, İşçi Lordları baş «whip» i, bu komitenin asıl âzalarıdır. Ayrıca Avam Kamarası İşçi Grubundan 12 meb'us ve 1 İşçi Lordu seçimle bu komiteye getirilirler.

İşçi Partisinin, Muhafazakâr Partinin ihtisas komitelerine tekabül eden kısımları da mevcuttur. Bu ihtisas grupları az çok iktidardaki Vekillikler arasında yapılan işbölümünü aksettirir, fakat Muhafazakâr Partide en ehemmiyetli şahsiyetlerin «Gölge Kabine» de toplanmış olmasına karşılık, İşçi Partisinde en ehemmiyetli şahsiyetler «Mevzu grubu» ismi verilen bu ihtisas gruplarının başkanlığında bulunur. İşçi Partisi muhalefette iken, İşçi Partisi Parlâmento grubundan herhangi bir mebus, bu gruplardan birine veya birkaç tanesine iltihak edebilir. İşçi mebusları, âzaları olmadıkları grupların da çalışmalarına ve müzakerelerine katılabilirler, fakat usulen rey vermeye iştirâk edemezler. Mecliste müzakere olacak mühim kanun lâyhalarının tetkiki için de zaman zaman hususî gruplar kurulur. Adaylıkları sendikalar tarafından desteklenmiş olan mebuslar, ayrıca, işçi problemlerini müzakere etmek için muntazaman toplanırlar.

Muayyen bir meselenin müzakeresi gündeme alınmışsa, bu mesele, ilgili grupça müzakere edilir ve bu müzakere-den sonra grup bir kanun tasarısı ile ortaya çıkabilir. Bu tasarı, Parti grubu tarafından ya kabul edilir veya gruba iade edilir. En son kabul edilen tasarı Parlâmento Komitesine intikal ettirilir. Kararlaşırılan esasların, Meclis müzakereleri sırasında eksiksiz bir şekilde aksettirilmesinin mes'uliyeti Parlâmento Komitesine aittir.

İşçi Partisinin muhalefette olduğu bir sırada, İşçi Partisi Parlâmento Komitesinin, Partinin en kuvvetli organı olduğu söylenebilir, ancak, yukarıda da belirtildiği üzere, Komitede, Muhafazakâr Gölge Kabinesinde olduğu kadar kuvvet toplanmamaktadır. Fakat gene de, Komitenin başında müstakbel veya sabık bir başbakan olan parti liderinin bulunması, üyeleri arasında birçok sabık vekilin bulunması, ve saflarında en cerbezeli parti teşkilâtçıları toplaması bu teşekküle mühim bir ağırlık vermektedir. İki teşekkül arasındaki asıl fark, Muhafazakâr liderin «Gölge Kabine» de yer alan arkadaşlarını seçmeye yetkili olması, buna karşılık İşçi Liderinin, İşçi Partisi grubu tarafından seçimle işbaşına getirilen bir teşekkülle çalışmaya mecbur olmasıdır.

(*) Parti disiplinini temin etmekle mükellef olan mebuslar.

Sputnik ve Ötesi

Rusların arka arkaya iki tane sun'î peyk fırlatmaya muvaffak olmaları, başta Birleşik Amerika olmak üzere bütün batı câmiasını yeni tedbirler almaya sevk etmiştir. Bu tedbirlerin başında, muhakkak ki, bilhassa Birleşik Amerika'da, eğitim sisteminin, fen dersleri bakımından ıslah edilmesi gelmektedir. Bu ıslahat yapılmadığı takdirde, Sovyetlerin geçici üstünlüğünün devamlı bir hâle inkılâp edebileceği açıkça anlaşılmıştır; bu iyi bir işaretir. Bu uzun vâdeli ıslahat tedbirlerinin yanısıra, NATO devletleri - ve bittabi imkânları nisbetinde SEATO ve METO Devletleri de - ilim ve teknik sahasında gayretlerini birleştireceklerdir. Bu maksatla NATO'da ve diğer savunma teşekküllerinde ayrı komiteler kurulacak ve Birleşik Amerika bâzı teknolojik sırların müttefiklerine verilmemesini gerektiren mânâsız mevzuatını tâdil edecektir. Bundan başka; Pentagone'da üç kuvvet arasında ilmi araştırmalar bahsinde mevcut olan rekabet artık ortadan kaldırılacak ve bu faaliyetler hem Pentagone'un içinde, hem de — Mr. Killian vasıtasıyla — bizzat Beyaz Sarayda koordine edilecektir. En mühimi, artık Kongre, kolay kolay askerî tahsisleri ve yardım tahsislerini kısımlıyacaktır.

Bunların yanında şunu da bilmek

lâzımdır: — Sputnik hakikaten Rusları askerî bakımdan batı câmiasına faik mi kılmıştır? — Bunun cevabı hayır olacaktır.

Gerçekten, NATO ve Batı devletleri bugün, füzeler vasıtasıyla Moskova'yı atom ve hidrojen bombardımanına tâbi tutabileceklerihal de, Rusların elinde henüz New York'u bu tarzda bombalamak imkânı mevcûd değildir. Sputnik sadece, Rusların, atomik mermiyi taşıyacak olan füze parçasını atmosferin dışına fırlatabilecek enerjiyi ve teknik tertibatı keşfedebildiklerini ve bu füze parçasının kıt'alararası menzile sahip olduğunu gösterir. Yoksa, Sputnik'in fırlatılması, atom mermisini taşıyacak olan füze parçasının meselâ New York'a tevcih edilebileceğini göstermez. Gerçekten, bunun için, evvelâ, bu füze parçasının tekrar atmosfere dönüşte hava tabakalarıyla delk-ü temas neticesinde yanmamasını sağlayacak madenin bulunması gerekir; halbuki bu madenî halita hâlen sadece Amerikalılar tarafından keşfedildiği tahmin olunuyor; saniyen, bu füzenin elektronik cihazlarla hedefini sıhhatle bulup bulmayacağı da belli değildir. Halbuki, Amerikalılar ellerindeki orta menzilli füzelerle denizasını üslerinden Rusya'yı mükemmelen atomik bombardımanına mâruz bırakabildikten başka, SNARK adlı bir de kıt'alararası pilotsuz uçak keşfetmişlerdir. Bu uçak — mukabil radyo tesirlerine tâbi tutulabildiğinden — bir füzenin mükemmeliyetini haiz değilse de, hedefi bulmak bakımından şimdiye kadar inşa edilmiş en mükemmel kıt'alararası hava silâhidir; daha doğrusu, mevcut istihbarat bu merkezdedir.

Amerikalıların da yakında sun'î peyki fırlatmalarına intizaren, şimdiki halde, Batının stratejik sahadaki askerî üstünlüğünün devam ettiği tahmin edebiliriz.

Ormanlarımız

Türkiye'de Ormancılık öğretiminin 100 ncü Yıldönümü münasebetiyle basın ve diğer yayın vasıtaları, âmme etkârımızın dikkatini yeniden ormanlarımızın durumu üzerine çekti. Bu arada Tarım Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü, «Ormanlarımız ve Ormancılığımız» adlı resimli bir broşür yayınlıy-

rak, ormanlarımız ve ormancılığımız hakkında dikkate değer bazı bilgileri âmme efkârımızı arzedecek bir belge ortaya koydu. Aşağıdaki kısımlar, bu broşürden alınmış bazı bilgileri bir arada göstermektedir.

Memleketimiz, kuzey yarım küresinin mütedil iklim bölgesinin güney hududu üzerinde bulunmaktadır.

Bu iklim kuşağını müteakip hemen kurak ve sübtropik step vejetasyonunun hâkim bulunduğu sıcak iklim mıntakası gelmektedir.

Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere memleketimiz ormanları iklim mıntakası bakımından kritik ve nazik bir bölgedir.

Bu itibarla ormanlarımızda bilgisiz eller tarafından ve kendi isteklerine göre düzensiz bir şekilde yapılacak kesimlerin iklimin müsaadesizliği sebebi ile artık bir daha telâfisi mümkün olmayan netice ve zararlar yaratacağı şüphesizdir.

Memleketimizde ormanlar, Anadolu yarımadasını çevreleyen sahil dağları ile Batı Anadolu ve doğudaki dağlık mıntakalarda bulunmaktadır.

Ormanlarımızın kapladığı saha 10 milyon 417 bin 567 hektardır. Ormanlık sahanın umum sahaya nisbeti ise %13 tür.

Ormanların, bir memleketin iklimi, su rejimi ve toprakları ile yakın ilgisi dolayısıyla ekonomik ve sosyal mahiyetteki kolektif hizmetlerinin lâykıyla yerine gelmesi için o memleket arazisinin en az %20 sinin ormanlarla kaplanmış olması icabettiğine göre, memleketimiz ormanlık sahası normal olarak bu hizmeti yerine getirmekten uzaktır.

Halbuki bir memleketin ormanca her bakımdan yeter sayılabilmesi için kabul olunan nisbete göre, ormanlarının memleket umum sahasının %30 undan fazla bir yer işgal etmesi lâzımgelmektedir. Bu bakımdan memleketimiz ormanca fakir memleketler arasındaki yer almaktadır.

Komşu memleketler arasında orman varlığı bakımından bir mukayese yapıldığında; Yugoslavya'nın %30, Bulgaristan'ın %28, Romanya'nın %24, Yunanistan'ın %18 sahasının orman olduğu görülür.

Ormanlık sahaslarımızın ziraat bölgeleri itibariyle dağılımları tetkik edilirse dörtte üçünden fazlasının (%78'in) kıyılarda toplandığı, buna mukabil dörtte birinden daha az bir kısmı-

nın (%22 sinin) yurdun büyük bir kısmını teşkil eden iç ve orta kısımlarında dağıldığı müşahede olunur.

Ormanlarımızın il yüzölçümlerine göre dağılımları şöyledir:

23 ilimizde orman sahası %0.10 arasında, 24 ilimizde %10-20, 12 ilimizde %20-30, 6 ilimizde %30-40 ve 1 ilimizde %40-43 arasında bulunmaktadır.

Yukarıdaki tetkik de göstermektedir ki 37 ilimiz, ormanın kolektif hizmetlerinden ya pek az faydalanmakta veya hiç faydalanmamaktadır. Saha itibariyle yetersiz olan yurt ormanlarımızın vasıfları da normal değildir. Hâlen ormanlarımızın durumu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Ormanlarımızın Yıllık Verimi

Her ağacın bir büyümesi vardır; ağaçların ayrı ayrı büyüme miktarları senelik büyümesini teşkil eder. Bu büyüme orman mühendisleri tarafından ilmi metodlarla en sıhhatli şekilde ölçülmekte ve sıhhatli orman haritaları ile amenajman plânları yapılarak tetkik edilmektedir. Buna da ormanların verimi denir. İşte ormanların bünyesini sarsmadan devamlılığını temin ederek ormandan alınması mümkün mahsullerin miktarına ormancılık tekniğinde ormanların yıllık verimi veya taham müli deriz.

Diğer Avrupa memlekelerinde ormanlardan hektar başına senede 5 metreye küp hattâ daha yukarı bir verim alınırken bizde yılda hektar başına alınan verim ancak bu miktarın bir kısmı onu, nihayet beşte biri kadar bulunmaktadır. Bunun da sebebi yukarıda kaydedildiği gibi ormanlarımızın kalitelerinin bozulmuş ve imara muhtaç olmasıdır.

Memleketimiz ormanları normal ihtiyacımızın en nikbin bir görüşle ahi beşte birini karşılamaktan uzaktır. Bu sebeple ihtiyacımızı azaltmak ve orman mahsullerinin kullanılmasında tasarruf etmek mecburiyetindeyiz. Bu arada ormanlarımızı imar etmek de esas vazifemizdir.

Orman Umum Müdürlüğünün ağırlandırma faaliyeti yangınlar ve usulsüz müdahalelerle açılmış yerlerin imar ve ıslahına matuf orman içi ağaçlamaları ve orman sınırları dışında yapılan

orman dışı ağaçlamaları olmak üzere iki grupta toplanmaktadır.

Orman içi ağaçlama sahaslarına bugüne kadar on milyon fidan dikilmiş bulunmaktadır.

Orman dışı ağaçlama sahaslarına ise köy ve belediye korulukları tesisi ve sel havzalarının ıslahı, çıplak ve bataklık gibi araziye de ağaçlamak üzere 17 milyon müteceviz fidan dikilmiş olduğu gibi, hususî teşebbüse 6,5 milyon fidan da tevzi edilmiş bulunmaktadır. Fidanlıklarımızdan 1954 sonuna kadar cem'an 33 milyonu müteceviz fidan dağıtılmıştır.

Taşra teşkilâtı Orman Başmüdürlükleri - Devlet Orman İşletmeleri

Baş müdürlükler, devlet orman işletmelerinin faaliyetlerini tertip, sevk ve idare etmekle beraber ormanların amenajman plânlarını tanzim eden grupların, ormanların tahdit ve haritalarını alan komisyonların, yurt ormanlarının imarı ve yurdun ağaçlandırılmasında birinci derecede rolleri olan orman fidanlık müdürlüklerinin âmiridir.

Orman başmüdürlüklerine bağlı her işletme müdürlüğü emrinde fennî ve idarî işleri görmek üzere teknik personel olarak lüzumu kadar yüksek orman mühendisi ve mühendis muavini bulunur.

Her orman işletmesi teknik icaplara ve orman durumuna göre orman bölge şefliklerine ayrılmıştır. Her orman bölge şefliğinde iş hacmine göre bir veya birkaç teknik eleman vardır. Orman bölge şeflikleri müstakil bir cüz'ü tamdır.

Bugün 15 orman başmüdürlüğüne bağlı 101 devlet orman işletme müdürlüğü ve 756 orman bölge şefliği vardır.

Orman başmüdürlüklerine ayrıca, 25 orman fidanlığı, 12 orman amenajman heyeti reisliği, 15 orman tahdit komisyonu reisliği ve 11 orman kereste fabrikası müdürlüğü bağlıdır.

Orman azalması

Orman azlığının yurdumuzda kendisini şiddetle hissettirmeye başladığı bir vâkıadır. Ormansızlaşma neticesinde yalnız orman ve su muvazenesinin bozulması yüzünden ziraat arazisine ve meskûn sahalara sel felâketlerinin yap

% 50.4 e tekabül eden	5.250.000 hektarını bozuk koru
% 9.6	» 1.000.000 hektarını normal koru
%32.2	» 1.750.000 hektarını bozuk bataklık
%16.8	» 2.418.000 hektarını normal bataklık
%100	10.418.000

tıkları zarar senede 100 milyon lira civarında tahmin edilmektedir.

Ormanlarda yapılan izinsiz otlaklarla ilk önce orman toprağının verimsizliği bozulur. Çiğnenme sebebi ile toprak sıkışır ve katılaşır. Dağ yamaçlarındaki topraklar aşağıya kayar. Toprağa düşen tohumlar çimlenemez ve neticede gençlik gelmez.

Orman içinde otlayan hayvanlar taze fidanları ve sürgünleri yerler. Kabuklarını soyar ve kemirirler. Böylece ağaçlarda açılan yaralardan çeşitli ve zararlı mantar ve böceklerin ağaca girmesine sebep olurlar.

İzinsiz kesimler ve orman mahsülleri kaçaklığı

Ormanlardan kanun ve mevzuat dışında kaçak kesim yapanların gayeleri şahsî ihtiyaçlarını tatminden ziyade ticaridir.

Ormanlar izinsiz ve usulsüz kesimlerle hayatîyetlerini kaybederek, nihayet tabii afetlere karşı da mukavemet edemez hâle gelirler.

Orman açmaları

Ormandan kazanılan toprak ziraate ancak birkaç sene müsait olmakta, fakat daha sonra verimsiz hale gelmekte ve sahibi de yeniden tarla açmak mecburiyetinde kalmaktadır. Haddizatında ormandan açılan yerler birkaç sene sonra değil, ağaç, ot dahi yetiştiremeyecek duruma düşmekte ve böylece bir vatan parçası hiçbir istifade temin edilemeyecek hale gelmektedir.

KISA NOTLAR:

Hüküm Giyen Macar Yazarları

Komünist akidesine bağlılığı şüphe götürmeyen ve komünist partisi üyesi olan tanınmış beş Macar yazarı daha, uzun hapis cezasına mahkûm edilmiş bulunmaktadır. Bu yazarlar için dünyanın her tarafından Kadar hükûmetine yapılan müracaatlar ve yalvarmalar para etmemiş ve diktatörlük idaresi, kudret ve otoritesini isbat etmek (bilhassa Rus efendilerine bunu açıkça göstermek) için, aralarında 63 yaşında olan Tibor Dery gibi yazarlar için hayat boyunca hapis cezası demek olan ağır cezalar vermiştir. Bu yazarların

tek suçu, hürriyet davası için kalemlerini ve kafalarını kullanmış olmaktan ibarettir.

Macar yazarlarını derin bir sükûnun kapladığı şu günlerde Başbakan Kadar bir demec vermiştir. Bu demecde «Edebî hayatın daha saf ve temiz hale sokulacağı, devletin bunu daha çeşitli, renkli ve parlak bir hale getirmek için elinden gelen her şeyi yapacağı» yolunda bütün düşünen insanlarda hüznü bir tebessüm uyandıran sözler sarfetmiştir.

Avrupanın En Büyük Barajı

Üç yıl evvel inşasına başlanmış olan Hirfanlı Barajı Kızılırmak Nehrinin halen akmakta olduğu iki tünel kapatılmak suretiyle su biriktirmeye başlayacaktır. Esas inşaat projesine göre bu iş 1958 senesinde sona erecektir.

Baraj rezervuarında toplanan su boyu 75 kilometre, en geniş noktası 15 Km. teşkil edecek büyük bir göl meydana getirecektir. İnşaat esnasında Kızılırmak Nehrinin mecrasını değiştirmek için açılan iki tünel kapatılacaktır.

Elektrik malzemesi ve tesisatı ile inşaat işlerinde tanınmış iki İngiliz müteahhit firmasının yapmakta olduğu bu baraj inşaatı bittiği zaman, kurulmuş elektrik tesislerinin enerji kapasitesi 120 bin kilovattır. Bu suretle Türkiye'nin Kuzeybatı Anadolu enerji sistemine yeni bir besleyici mamba ilâve edilmiş olacaktır. Bundan evvelki yıllarda vasatı olarak senede %10 dan fazla bir nisbette artan elektrik talebini karşılamaya yardım edecek kuvvetli bir menba daha hizmete girecektir.

İngiliz firmalarının bu barajı ne kadar malettiklerini ve bu iş için şimdiye kadar ne miktar masraf yapıldığını bilmiyoruz. Fakat bu firmalarla yapılan anlaşmaların yapılan masraflar üzerinden firmaya bir yüzde verme şeklinde olduğu dışardan ithal edilen malzemenin orta vâdeli kredilerle temin edildiğini biliyoruz. Masraf üzerinden yüzde verilme suretiyle yapılan anlaşmaların firmaları idareli hareket etme-

ye değil, bilakis israfa teşvik ettiği bilinen bir keyfiyettir. Diğer taraftan verimi uzun seneler içinde ancak alınabilecek olan baraj gibi uzun vadeli yatırımların kısa vadeli veya orta vadeli kredilerle finanse edilmesi yolu daima tenkid mevzuu olmuştur. Hele bu baraj da Seyhan Barajı gibi sulama tesisleri ikmal edilmeden bırakılırsa, ilk randıman ve amortisman hesaplarının yanlış çıkması önlenemez.

Birçok işlerimizde olduğu gibi, iyi niyetli, faydalı işlerin hesap, plân ve icrasındaki aksaklıklar memlekete büyük fakat aslında lüzumsuz fedakârlıklara malolmaktadır.

Colombo Planının Gelişmesi

Kolombo Planının gelişmesi hakkında son zamanlarda verilen bilgilere nazaran, bu plâna dahil olan memleketlerde nüfus yılda 10 milyondan fazla artmakta beraber, gelirler ve istihsal bundan da daha hızlı bir tempo ile gelişmektedir. Bilindiği gibi Kolombo plânını eski İngiliz müstemlekeleri ve şimdiki Commonwealth devletleri ile müstakil diğer bâzı Asya memleketlerini içine almaktadır. Bu memleketler, başta İngiltere olmak üzere Amerika'dan, Yeni Zelânda ve Avustralyadan teknik ve sermaye yardımları görmektedirler. Aynı zamanda Hindistan, Pakistan, Seylan, Malaya ve Endonezya diğer daha geri Asya memleketlerine teknik yardımda bulunmaktadırlar. Hatta Hindistan Nepal'e sermaye yardımında da bulunmuştur.

Bu sahada iktisadî gelişme için yapılan masraflar 1953 yılının 520 milyon sterline mukabil, 1956 yılında iki mislinden fazla artarak 1 milyar 70 milyon sterline yükselmiştir. 1955-56 yılında bütün bu sahada piring, çay, şeker, kopra, ham kauçuk, jüt istihsalinde önemli artışlar kaydedilmiştir. Demir cevheri, kömür ve petrol istihsalinde de artmalar olmuşsa da sınıf istihsaldeki en çok yükselişler Hindistan ve Pakistan'da kaydedilmiştir. Bilhassa sulama tesisleri sayesinde zirai istihsal Hindistan, Pakistan, Seylan, Nepal, Filipinler, Tayland, Endonezya ve Güney Viet-Nam'da artış göstermiştir. Elektrik istihsalı %12 artmış, sanayi

yileşme hızlanmış ve yollar ve ulaştırma gibi hayatî sahalarda önemli başarılar kaydedilmiştir. Aynı zamanda plân mucibince eğitim ve sıhhat sahalarında da geniş faaliyetlere girişilmiştir.

Bu memleketler içinde iktisadî gelişmesini plân mucibince yürütmiyen bir tek devlet kalmamıştır. Hindistan ikinci beş yıllık plânını tatbik başlamıştır. Pakistan, Seylan, Burma, İndonezya, Laos, Malaya, Nepal, Filipinler, Singapur, Sarawak, Güney Viet-nam'ın herbirinin bütün ekonomiye şamil gelişme plânları vardır. Kambodia umumi bir beş yıllık plâna hazırlık devresinde muvakkat bir - iki yıllık plân tatbik etmektedir. Plânı olmıyan tek devlet Formoza'dır. Maamafih onun da mühim sektörlerle ait kısmî plânları vardır.

Dünya Bankasının Pakistana Sekizinci İkazı

Pakistan iktisadî gelişme plânı geçince muhtaç olduğu yabancı dövizleri temin etmekte pek güçlük çekmektedir. Şimdiye kadar Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası Pakistana 180.3 milyon dolarlık kredi açmıştır. Son olarak demiryolları inkişafı, liman ve enerji işleri, toprak ıslahı işlerinde yapılacak masrafların döviz karşılığı olmak üzere 31 milyon dolarlık yeni bir kredi açılmıştır. Kredi 15.5 yıl süreli ve yüzde 6 faizlidir. Bu ikraza milletlerarası bankadan başka Bank of America ve National City Bank of New York da katılmaktadır.

Çin'in İlk Beş Yıllık Planı

Çin Devlet Plânlama Komitesinin ileri gelenlerinden birinin verdiği demeç, bir Çin gazetesinden New York Times gazetesine intikal etmiştir. Bu demeçte ana hatlarıyla şunlar söylenmektedir:

İlk beş yıllık plân devresinde Çin'in bundan 3000 yıl evvel kurulmuş olan geri ve iptidai iktisadî düzeni temelinden değışecek şekilde ele alınmıştır. Toprak sathı itibariyle dünyanın onüçte birini, nüfus itibariyle dörtte birini ihtiva eden Çin, bundan sonra kendi kendine daha hızlı bir şekilde gelişecek tarzda bir iktisadî düzenin

temellerini atmış bulunmaktadır. Bu sa yede dünyada ağırlığı hissedilen bir kuvvet olarak yeni bir hayat devresinin başında bulunmaktadır.

Birinci Beş Yıllık Plân başlıca şu hususları tahakkuk ettirmiştir: Daha önceki devrelerde hiçbir şekilde ele alınmamış tarzda, Çin'in muhtelif bölgelerinde sanayi şubeleri kurulmuş ve sanayi de santralize edilmiştir.

Beş yıllık plânın esasını teşkil eden sermaye yatırımları plânda derpiş edilen miktarı %5 aşmış olacaktır. Plân önümüzdeki Aralık ayının sonunda 5 yılını tamamlamaktadır. Bu 5 yıl içinde vasatiden büyük hacimde 825 proje üzerinde işe başlanmış, bunların 448 i tamamlanmış ve temel mahiyette olan 156 proje Sovyet teknik yardımı ile plânlanmıştır. Bu sonuncular Çin'in sanayileşmesinde stratejik rol oynıyacak olan istihsal şubelerindedir.

Beş yıllık plân esnasında kurulmuş olan sanayi şubeleri arasında şunlar vardır: çelik halitalarını eritme ve işleme, alüminyum ve diğer metalik olmıyan madenleri eritme ve işleme, ağır sanayi, otomobil, uçak, elektrik, madencilik, radyo ve hassas âletler sanayiinde kullanılan makinelerin imali için yatırım maddeleri sanayii.

Beş yıllık plân devresi esnasında sanayi istihsalinin artışı %17.4 tür. Beş yıllık plân esnasında istihsal hedefine erişemiyen yegâne sanayi şubesi istihlâk maddeleri ve bilhassa pamuklu mensucat sanayii olmuştur. Umumi istihsal endeksin 1957 de 1952 ye nisbetle 223,4 emsali ile artmış olacağı halde, istihlâk maddelerindeki artış 179.4 olacaktır. İstihlâk malları endüstrisi, plândaki hedefleri ancak %99 kadar, pamuklu sanayii ise %91 kadar tahakkuk ettirmiş olacaktır.

Beş yıllık plânın eksik, kusur ve hataları arasında bilhassa şunlar zikredilmiştir. Bâzi projelerde tesislerin cesameti, modernliği üzerinde fazla durulması, büyük, orta ve küçük hacimdeki istihsal üniteleri arasında koordinasyona dikkat edilmeyişi, ve nihayet mevcut kapasiteden tam olarak istifade edilmeyişi gibi..

Plânın tatbik devresinde 6.5 milyon yeni iş gücüne çalışma mahreci açılmış, ücretler %40 kadar yükseltilmiş ve işçi sigortaları, eğitimi, sağlık hizmetleri gibi içtimai emniyet masrafları olarak 6 milyar yuan sarfedilmiştir.

Çinin ilk beş yıllık plânı hakkında verilen bu bilgiler de açıkça şunu göstermektedir: Geri bir memleketin süratli bir iktisadî gelişme hamlesine geçebilmesi, sermaye teşekkülü vetiresini hızlandırmak ve bilhassa sermaye malları istihsal eden ağır sanayi ve makine sanayii gibi ana sanayi şubelerini memleket içinde kurmakla mümkündür. İktisadî gelişme bahsinde Çinden farklı bir yol takibeden Hindistan bile aynı hedefe ulaşmak için gayret sarfetmektedir. Hindistanın ikinci beş yıllık plânının hedefi budur. Bu hususta Başbakan Nehru, Hind Sanayicileri Birliğine Nisan başında verdiği bir demeçte şunları söylemiştir: «Hindistan ağır sanayi kurmak suretiyle hızla gelişme gayreti ve hamlesi içindedir. Bunun için de lüks eşya ithalini asgariye indirip gerekli makineleri satın almaktadır. Ama iki üç yıl içinde makinelerini kendi imâle başlayacak, geniş ölçüde çelik ve demir istihsal edecektir.»

Bugün Asya memleketleri hummalı bir kalkınma hamlesi içindedir. Bu hamle, plân ve program dahilindedir. İlim ve bilgiye dayanarak temel felsefesi malûm olan bu hamleler, Asya milletlerini sür'atle yeni bir hayata kavuşturmaktadır.

1957 yılında

Milyon LİRA

20 EV VE APARTMAN DAİRESİ

HERİŞD LIRAYA BİR KUKA NUMARASI VERİLİR

AKBANK

Tekrar Seçilen Milletvekilinin Dokunulmazlığı

«Teşriî masuniyet, millî hâkimiyet rejimlerinin temel taşını teşkil eder... Teşriî masuniyet, diktatoryal rejimlerin amansız hasmıdır.» (Prof. Ali Fuat Başgil)*

Dr. Muammer AKSOY

Dokunulmazlığı kaldırıldıktan sonra tekrar seçilen bir mebusun, otomatik olarak yeniden dokunulmazlık iktisap edip etmeyeceği suali, bilhassa 27 Ekim seçiminden sonra günün meselesi haline gelmiştir. Anayasada, bu teferruat nokta doğruya doğru düzenliyen bir hüküm mevcut olmadığından, meseleyi diğer hükümlerden ve ana prensiplerden faydalanmak suretiyle halletmek gerekecektir.

Dokunulmazlık müessesesinin gayesi

Dokunulmazlık, teşri organının vazifesini engelsiz bir surette görmesini temin maksadıyla milletvekiline tanınmış kanunî bir zırhtır. Eski tâbiri ile "Masuniyet, Meclisin menfaati için, Meclisin temsil etme mevkiinde bulunduğu millî hâkimiyetin menfaati için tesis olunmuştur" (1). İstenmiştir ki, milletin mümessili olan, yani onun namına hâkimiyeti fiilen kullanan Parlâmentonun üyeleri, Hükümetin veya iktidar partisinin yaratacağı bahaneler sayesinde muhakeme ve tevkif olunma yüzünden, teşri faaliyetlerinden uzaklaştırılmasınlar. (2). Aksi halde iktidar, haklı tenkitleri ve yerinde sorularıyla kendisini bunaltan veya herhangi bir sebeple hoşuna gitmeyen bir milletvekilini, Meclis müzakerelerine katılmaktan mahrum edebilir; ve böylece millî hâkimiyet zedelenmiş olurdu (3).

Ceza Hukuku Profesörü Dr. Nurullah Kunter'in pek yerinde olarak işaret ettiği gibi, dokunulmazlık müessesesi, bilhassa muhalefet mebuslarını iktidarın baskısından ve hışmından korumak için kabul edilmiş bir teminatdır: «Maksat milletvekillerinin vazifelerini serbestçe görebilmeleridir. Ekseriyet partisine mensup milletvekillerinin teşriî vazife görmelerine hükümetlerin müşkülât çıkarması pek bahis mevzuu olmayacağına göre, bu müessesesi ile daha ziyade muhalefete mensup milletvekillerinin teşriî vazifelerini yapabilmeleri sağlanmak istenmektedir.» (4).

Belirtmek isteriz ki, Meclisin, muayyen bir hadisede kendi üyelerinden birinin dokunulmazlığını kaldırırken, Hükümet veya iktidar partisinden siyasi bazı emel veya

infiallerinden tamamen uzak kalabilmesi de, milletvekillerine tanınan masuniyetin, sadece bir formaliteden ibaret kâğıttan bir zırh derekesine düşmemesi için şarttır. Bundan ötürü, siyasi maksatlar güden "dokunulmazlık kaldırmaları", gerek ilimde, gerek doğru bir tatbikatta, müessesenin gayesine ve millî iradeye aykırı davranışlar olarak vasıflandırılmıştır: Meselâ Prof. Man goldt ve Liebholz, Alman Parlâmento Komisyonunun raporundaki şu sözleri benimseyerek aynen nakletmektedirler: "Takibata konu teşkil edecek olan dâvada, diğer devlet organ ve kuvvetlerinin siyasi bir menfaata sahip bulunması hallerinde, teşriî masuniyetin kaldırılması asla tevziz edilemez. Mevzuubahis suçun, siyasi mahiyetteki her türlü niyetlerden tamamen tecrit edilmiş olarak, cinaî bakımdan arzettiği redatin ağırlığı, suç teşkil eden vakıanın adli bir vuzuha kavuşmasını, münhasıran parlâmentonun itibarı bakımından gerektiriyorsa, teşriî masuniyetin kaldırılmasına ancak ve ancak bu takdirde karar vermek lazımdır" (5).

Eugène Pierre de, pek yerinde olarak şöyle diyor: "Dokunulmazlığın kaldırılması konusunda anayasanın Meclise tanıdığı imtiyaz, ancak, talebin siyasi ihtirasların sevk ve telkiniyle veya seçime ait bir intikam maksadıyla veyahut bir parti menfaati mülâhazasıyla bir mebusu yerinden uzaklaştırmak için yapılabildiğini Meclisin bilmesine imkân vermek üzere tesis olunmuştur" (6).

İşte millî iradeyi gölgeleyen suistimalleri engellemek içindir ki, bütün demokrasi-lerde, millî hâkimiyetin emanetcisi olan mebusları, Millet gibi dokunulmaz bir duruma yükseltmek lüzumu duyularak, teşriî masuniyet müessesesi kabul edilmiştir. Bu dokunulmazlık, muhalefetin ve şeflik yolu tutan liderlere ayak uydurmaya münferit iktidar partisi milletvekillerinin sağlanabileceği son kaleyi teşkil etmektedir. Meğer bu teminat yıkılır, hatta onda bir gedik açılırsa, muhalefetin ve tek tek her mebusun, mürakabe vazifesini yapabilmeye imkân yoktur. Muhalefetin ve milletvekillerinin, iktidarı tam bir serbestlikle tenkit ve mürakabe edemediği yerde ise, Demokrasi var sayılmaz; hatta seçimler, örnek bir dürüstlikle ceryan etse bile!

Devlet gücünü sınırlayan hukukî müesseseler bakımından memleketimizin arzettiği özellik

Dokunulmazlığın şumülü, her memleketteki hukukî ve fiilî şartlara göre değişebilir. Bazı memleketler vardır ki, orada, anayasanın ve kanunların yarattığı teminat fazla olmasa dahi, yerleşmiş demokratik an'aneler, hukuk dışı hareketlere mani olmakta, azımlığın ve fertlerin hak ve hürriyetlerini korumaktadır. Buna mukabil, kuvvetlinin her şeyi yapabileceğine asırlardan beri şahit olmuş ve inanmış memleketlerde, iktidarın hukuk çerçevesi içinde kalması, ancak ve ancak, mevzuatın koyduğu kayıtlar ve bunların iyi bir surette tefsiri sayesinde mümkündür. Hele Anayasa hukuku alanında, devlet gücünün, iktidar lehine ve muhalefet ile vatandaş aleyhine tatbik olunmaması için, her türlü keyfiliklere önliyecek "hukukî garanti" lere ihtiyaç vardır. Aksi halde, gerek vatandaş hak ve hürriyetleri, gerekse millî hâkimiyet prensipleri, sadece kâğıt üstünde kalan aldatıcı lâflar menzilesine düşüme mahkûmdur.

İşte bu sebeptendir ki, demokratik an'anelerden pek uzak olan memleketimizde, daima mutlakiyete kaçmak istidadı gösteren devlet gücünün, millet hayrına tahdit edilmesi maksadıyla, iktidar karşısına konulan setleri, gayeye hizmet edebilecek kadar emin ve sağlam bir duruma ulaştırılmak zorundadır. Batı memleketlerinde pek eski ve köhneleşmiş hükümler, en mükemmel bir tatbikat sayesinde zararsız hale getirilirken, bizde metin bakımından çok geri sayılmıyacak kanunlar bile, bilhassa iktidarın taraf tutması neticesinde, gayeye aykırı surette tatbik edilmekte ve böylece pek acıklı bir durum yaratılmaktadır. Misal olarak, işte radyonun halî; Basın Kanunlarının, toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanununun, memurların ve üniversite hocalarının siyasetle işgal etmesini meneden kanunların tatbikatı! Tarafsızlar ve muhalifler için hürriyetin asgarisini bile esirgeyen aynı hükümler, muvafıklar için, anarşi ve sorumsuzluğa kadar varan bir hürriyet bolluğuna kaynak olabilmektedirler. Bu acı hakikatlar karşısında, bizde iktidarı ve bilhassa hükümetin yetkilerini, sert ve vazih müesseselerle kesin surette

sınırlanmanın zarurî olduğu, şüphesiz ki teslim edilmek gerekir.

Milletvekilinin dokunulmazlığı müessesini de; mümkün merteye geniş ölçüde kabul etmek, açık kapılara yer bırakmamak, memleketimizde, millî hâkimiyet esasının korunması için kendisinden vaz geçilmez yolu teşkil eder. Nasıl böyle hareket edilmesin ki, meselâ Anayasa, hiç bir tevîl ve tefsire yer bırakmıyacak kadar açık bir ifade ile, milletvekilinin Meclisteki sözlerinden ötürü sorumsuzluğu esasını vaz'ettiği ve bu hususta herhangi bir istisna tanımadığı halde, müessesenin gaye ve ruhuna da tamamen aykırı olarak, "hakaret teşkil eden beyanlar, bu kaideden hariçtir" diyecek kadar keyfî içtihatlarla bile gidilebilmiştir.

O halde, dokunulmazlık müessesesinin sınırları çizilirken ve keza Anayasanın boş bıraktığı noktalar içtihatla doldurulurken, bilhassa memleketimizde, müessese ile güdülen gayenin akamete uğramasına sebebiyet verecek çekingen hal suretlerine, asla iltifat etmemek lâzımdır.

Hukukçularımız ittifakla aynı görüşü müdafaa etmektedirler.

Yukarıda tebarüz ettirdik ki, dokunulmazlık müessesesi bizde geniş ölçüde kabul edilmezse, mutlakiyet mecrasına sapıveren devlet gücünün, iktidar partisi elinde, Millî Hâkimiyet esası için pek tehlikeli bir hal alması kolayca mümkündür. Bundan ötürü, Anayasa Hukuku Ord. Profesörü sayın **Ali Fuat Başgîl**, anayasa vazumunun, dokunulmazlık müessesesini diğer memleketlerden çok daha ileri giden bir genişlikte kabul ettiği hakikatına dokunmakta ve kanun tarihi sebeplere dayandığını belirtmektedir (7).

Son bir hadise dolayısıyla hukukî görüşlerini açıklıyan anayasalarımız da açıkça ifade etmiş bulunmaktadırlar ki, dokunulmazlığı kaldırıldıktan sonra tekrar seçilen bir mebus, yeniden seçilme ânında, dokunulmazlığı da otomatik olarak kazanır. İstanbul Hukuk Fakültesinin değerli Anayasa Profesörü **Dr. Hüseyin Nail Kubah**, muhtelif gazetelerde yayınlanan beyanatında, meseleyi veciz bir surette izah etmiştir: Tekrar seçilen daha önce teşriî masuniyeti kaldırılmış ve tevkif edilmiş bir mebusun «tahliyesi lâzım geldiği kanaatindeyim. Çünkü mebus seçilmesine mani bir sebep bulunmadığı için tekrar seçilmek suretiyle mebusluk sıfatı yenilenmiş, mebusluk statüsünün tazammun ettiği her türlü hak ve imtiyazları, teşriî masuniyet başta olmak üzere, yeniden iktisap etmiştir. Bu sebeple eski Meclis tarafından teşriî masuniyetinin kaldırılması hakkında verilen sübjektif karar, bütün neticeleri ile otomatikman ortadan kalkmıştır. Biliyoruz ki mevkuf bulunan şahıs, evvelce mebus olmıyan bir kimse olsaydı bunun mebus seçilmesi halinde derhal tahliyesi gerekecekti. Böyle olunca, mebusluk sıfatının alâkalı kimse için ağırlaştırıcı bir sebep teşkil etmemesi evleviyetle lâzım gelir. Kaldı ki bir mebusun seçiminden evvel veya sonra aleyhine verilmiş cezaî bir hükmün infazı bile mebusluk müddetinin bitmesine bırakılırken, henüz hüküm giymemiş olan

bir kimsenin, tekrar mebus seçilmesine rağmen mevkuf tutulmasında ısrar edilmesi, Anayasanın 17 inci maddesi hükmüne açıkça mugayirdir. Bunun aksini ileri sürmek veya yapmak, hukuk mantığına ve tecelli eden millî iradeye aykırı olduğu kadar, icra ve kaza mercileri tarafından teşriî organın selâhiyetlerine tecavüz teşkil edeceği için de, anayasayı ihlâl etmek olur." (8).

Ankara Üniversitesinin Anayasa Hukuku Profesörü **Dr. Bülent Nuri Esen** de bazı gazetelerde yayınlanan beyanatında, aynı görüşü ifade etmiştir: Yeniden seçilen mebus, "mazbatanın tasdik edilmesini müteakip milletvekilliği dokunulmazlığını derhal iktisap etmiş bulunmaktadır. Bu sebeple derhal tahliye edilmesi icabeder. Bu da Anayasa icabıdır. Eski dokunulmazlığın kaldırılması, yeni seçimle ortadan kalmış bulunmaktadır." (9).

İlmî mütalâa almak maksadıyla kendisine başvurduğumuz Ankara Hukuk Fakültesi Anayasa Doçenti **Dr. İlhan Arsel**, Anayasa Doçenti **Dr. Turan Güneş**, İdare Hukuku Profesörü **Dr. Turhan Feyzioglu** (10) ve Amme Hukuku Doçenti **Dr. Müneci Kapanı** de, tekrar seçilişin, milletvekiline yeniden dokunulmazlık bahşedeceğini, tam bir kesinlikle bildirmiş; Türk Hukuku bakımından herhangi bir şüpheye mahal olmadığını belirtmişlerdir. Aynı görüşün diğer bir çok hukukçu tarafından da, müdafaa edildiğine şahit olmaktadır: Meselâ bu konuda bir inceleme yayınlıyan **M. Çetin Özek**, (11), Ankara ve İstanbul Barosu Başkanları (9) gibi. Dikkata şayan olan bir nokta da, şimdiye kadar, ne kitap ve dergilerde ve ne de gazetelerde, herhangi bir hukukcunun aksi görüşü temsil etmemiş olmasıdır.

Nihayet Anayasa ve Ceza Hukukunun prensiplerine tamamen uygun olan bu tezi, tatbikatta da muvaffakiyetle savunan kararlara tesadüf edilmektedir: Adları Adliye tarihimizin iftihar levhasına geçecek olan **Ödemiş Ağır Ceza Mahkemesinin** pek değerli hakimleri **Emin Tatlı**, **Mustafa Eriç** ve **Baha Tolunay** tarafından 13.11.1957 tarihinde ittifakla verilen E. 956/147, K. 957/116 sayılı karar bunlar arasındadır. (12).

Batı hukukunda bile

Batı memleketlerinde dokunulmazlık müessesesine karşı hissedilen ihtiyaç, bugün artık çok daha az olduğu ve muhalif mebusları yıldırım için tevessül edilecek bir dokunulmazlığı kaldırma muamelesi, hükümetin, hatta iktidarın değişmesine mal olabileceği halde dahi, anayasada boşluk bulunan noktalarda, dokunulmazlık müessesesini genişleten bir tefsire iltifat edilmektedir. Çünkü teşriî masuniyetin fazla geniş tutulması halinde doğacak hususî mahzurlar, bu müessesenin lüzumundan daha dar ölçüde tanınması halinde sebebiyet verilecek umumî mahzurlar yanında pek hafif kalırlar.

Ezcümle Ceza Hukukumuzun mehazı olan İtalyan Hukukunun büyük otoritesi **Manzini**, aynen şöyle demektedir: "Bir milletvekili veya âyan meclisi azası hakkında dokunulmazlık kaldırıldıktan sonra, bu kimsenin mensup bulunduğu Meclis, müd-

detinin sona ermesi veya feshedilmiş bulunması suretiyle nihayete erer ve o kimse yeniden seçilirse, yeni meclisin tekrar dokunulmazlığı kaldırarak takibata izin vermesi âdettedir." (13)

Mesele Alman Anayasasında da açıkça halledildiği halde hukukcular aynı görüşü müdafaa etmektedirler: Meselâ anayasa G. Wernicke, bu noktayı nazarı savunmakta ve mebus **Loritz** hadisesinde Adliye Vekâletinin de aynı görüşü temsil ettiğini belirtmektedir. (14), Ceza Muhakemeleri Usulü mütehassısı Profesör **Eberhardt Schmid** de şöyle demektedir: "Milletvekilinin tekrar seçilmesi hali, hakkında devam eden dâvânın devamına manidir" (15).

Bundan başka muhtelif memleketlerin anayasasında, meselâ - bizim 17 inci maddemizde olduğu gibi - mebus seçilen şahsın daha önce mevkuf olması veya hakkında ceza dâvasına başanılmış bulunması halinde ne yapılacağı hususunda hüküm yoktur. Buna rağmen, gayeye uygun bir içtihat sayesinde, takibatın duracağı ve mevkufiyet halinin sona ereceği neticesine, varılmıştır:

Meselâ eski Alman hukukunda durum böyle idi. (16). Keza İngiliz hukukunda da, hapiste iken Avam Kamarasına seçilen şahısların, seçimle birlikte dokunulmazlık iktisap edeceğine, Avam Kamarası, 1807'deki **Mills** ve 1819'daki **Christie Burton** hadiseslerinde karar vermek suretiyle, seçimin daima teşriî masuniyet yaratacağı içtihadını" kurmuştur. Avam Kamarası bu kararlarında, mebus seçilen şahsın derhal serbest bırakılması lâzım geldiğini, "zira **Burton**'un mebus seçilmekle dokunulmazlık imtiyazını kazanmış olduğunu ve teşriî vazifesini görebilmesi için Avam Kamarasında hazır bulunması gerektiğini" tebarüz ettirmiştir. (17).

Hülâsa: Batı memleketlerinin hukukunda dahi kabul edilen, "dokunulmazlık müessesesini, gayeye uygun olarak tefsir etmek suretiyle genişletmek yolu"nun, Türk hukukunda evleviyetle takip edilmesi gerekir.

(Gelecek sayıda, "tekrar seçilmekle dokunulmazlığın yeniden vücut bulacağı yolundaki görüş"ün, gerek Anayasa, gerek Ceza Hukuku hüküm prensiplerinin zarurî bir sonucu olduğunu, çeşitli deliller vasıtasıyla isbat edeceğiz.

(*) «Teşriî masuniyet meselesi» İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası VII (1944) sayı 1 s. 9.

(1) Leon Duguit, *Traité de droit constitutionnel*, cilt IV, s. 213, **Ali Fuat Başgîl**, teşriî masuniyet meselesi, İstanbul Hukuk Fakültesi Mec. sene 1941 sayı 1. s. 17 **Hüseyin Nail Kubah**, *Esas Teşkilât Hukuku Dersleri*, İstanbul 1957 s. 260 a bakınız.

(2) **Maurice Duverger**, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, 1955, s. 481, **Maurice Hauriou**, *Précis des droit constitutionnel*, Paris, 1823, s. 590. **Mangoldt - Leibholz**, not 5 deki eser s. 255, **Kubah** not 1 deki eser s. 260, *Traité de droit politique électoral et parlementaire*, **Eugène Pierre**, Paris 1908, s. 1210 - 1211 e bakınız.

(3) Gelecek yazımızda, tekrar seçilen mebusun dokunulmazlığı da yeniden iktisap edeceği görüşü müdafaa edilirken, müessesenin vücut sebebi üzerinde biraz daha durulacaktır.

(4) Milletvekillerinin dokunulmazlığı,

Nurullah Kunter, İleri Hukuk Dergisi, 1952 no. 87, s. 1475.

(5) Mangoldt - Leibholz, Das Bonner Grundgesetz, Berlin, 1953, s. 256.

(6) Roland Drago, Milletvekili dokunulmazlığının yeni tekâmülü. Çeviren: F. Önen, İdare Dergisi, sene 1951, s. 2 11, s. 111 den nakil.

Roland Drago da yukarıki sözlere şu cümleyi ilâve etmiştir: "Bir parlamento teamülü, bu görüşü teyit etmektedir" (s. 111 - 112).

Keza Prof Fleiner ve Giacometti de, dokunulmazlık müessesesinin kabulündeki tarihî sebebin, siyasi hedefler güden davaları engellemek olduğunu belirtmektedirler. Schweizerisches Bundesstaatsrecht, Zürich, 1948, s. 513 - 514).

(7) Not 1 de zikredilen yazı s. 26 - 27 ye bakınız.

(8) Cumhuriyet Tercüman ve Ulus 1 Kasım 1957

(9) Cumhuriyet ve Ulus 30 Ekim 1957.

(10) Ulus 29 Ekim 1957.

(11) Dünya 8 Kasım 1957.

(12) "Seçimlerin yenilenmesi ile tekrar mebus intihap olunması şeklinde tezahür eden millî iradeye göre şahsın bu yeni devre içinde mebusluk vazifesini gerektiği gibi daimî olarak ifa edebilmesi için teşriî masuniyeti ile birlikte biletimle mebusluk selâhiyetlerini de yeniden iktisap etmesi icabedeceğine ve ezümle bir mebusun intihabatından evvel veya sonra aleyhine sâdir olmuş cezaî bir hükmün infazi-

nun mebusluk müddetinin hitanuna talikini emreden Anayasanın 17 nci maddesinin de mebusun vazifesini devamlı olarak ve lâ-yıkı veçhile ifa edebilmesini temin maksadına matuf bulunmasına ve Anayasanın 13 üncü maddesinde B. M. M. sinin intihabı dört senede bir kere icra edilir denilmekle mebusun muayyen bir devre için intihap olunacağı fikri açıklanmış olmasına göre mebusluk sıfat ve selâhiyetini muayyen bir devrede iktisap eden şahıs hakkında ittihaz olunan teşriî masuniyetin refi kararların da ancak o devreye inhisar edebileceği keyfiyeti 13 üncü maddenin neticeyi tabiiyesinden bulunmasına ve nitekim hakkında takibat icra olunan bir mebusun beraatına karar verilmesi halinde Meclisten ayrıca bir karar istihsaline lüzum kalmadan teşriî masuniyetinin avdet etmesi keyfiyetinin bu düşüncemizi teyit etmesine ve bu nevi kararlar tamamen şahsî mahiyette bulunup hukukî vaziyete göre mütalâa edilmesi icabetmesine ve evvelki Meclis tarafından takibatın devre sonuna bırakılmasına karar verilen mebusun yeni seçimle tekrar intihap olunması halinde keyfiyetin Meclisce yeniden tezekkür edilerek bir karara bağlanmaksızın yeni başlayan devrenin sonuna kalmasına dair mevcut teamülün mebusun aleyhinde hukukî bir durum yaratmayıp teşriî vazifesinin bütün selâhiyetleriyle ve kolaylıkla ifa etmesini temin maksadına matuf görülmesine ve yeni Meclisin ikinci defa mebus intihap olunan şahsın lüzum gördüğü takdirde her zaman için teşriî masuniyetini ref-

etmek selâhiyetini haliz olmasına binaen ve bütün bu mülâhazalara müsteniden, hadisenin B. M. M. tasarruflarının daimiyeti prensibi haricinde ve yukarıda izah olunduğu veçhile Anayasanın lâfız ve ruhundan anlaşılın manâya göre mütalâa olunması icabetmiş ve mahkemece bu yolda kanaat tahassül eylemiştir.

Bu itibarla maznun Sırrı Atalay'ın bu kere yenilenen seçimde yeniden mebus intihap olunması suretiyle mebusluk icabatından olan biletimle selâhiyetleri ve bu meyanda teşriî masuniyetini de iktisap eylemiş olmasına ve yeni Meclis tarafından masuniyeti teşriyesinin refi hakkında bir karar ittihaz olunmamış bulunmasına binaen hakkında yapılmakta olan duruşmasının C. M. U. Kanununun 253 üncü maddesi gereğince tatiline ittifakla..."

(13) Trattato di diritto processuale penale italiana, Torino 1949, Cilt IV s. 138.

(14) Kommentar zum Bonner Grundgesetz, Hamburg, 1954, 46 ıncı madde şerhi, (Prof. Sulhi Dönmezer'in 5.11.1957 tarihli Cumhuriyetteki "Bir anayasa meselesi" adlı makalesinden nakil).

(15) Lehrkommentar zur Strafprozessordnung, Teil I, Tübingen 1952, s. 79 (Prof. Dönmezer'in yukarıda adı geçen makalesinden nakil).

(16) Mangoldt - Leibholz not 5 de zikredilen eser s. 255.

(17) Sir Thomas Erskine May - Parliamentary Practice, London, 1950, s. 72-73. Bu delile, Doç. Dr. İlhan Arsel'in raporunda da dokunulmuştur.

Tanzimat Fermanınının Manası

Şerif MARDİN

Geçen sayıda Mustafa Reşit Paşanın bazı fikirleri üzerinde durarak, bu büyük devlet adamının tutumunda ve kanaatlerinde, devrinde Avrupada hüküm sürmüş siyasi fikirlerin izini bulmanın mümkün olduğu ve binaenaleyh, Tanzimat Fermanının hazırlanmasında Avrupa tesirlerinin zannedildiğinden daha büyük bir rol oynamış olduğu tezini ortaya atmıştık. Bunu ispat etmek için de Reşit Paşa'nın yaşadığı devreden önce yazılmış, fakat Paşanın devrinde bile, Osmanlı İmparatorluğunda câri «ideal devlet» tasavvurlarını kapsayan «Nesâih-ül Vüzerâ» isimindeki siyasi öğütleri, Reşit Paşanın aynı konudaki düşünceleriyle mukayese etmiştik. Bu noktada küçük bir tavzih yapmamız icab ediyor: Nesâih'ten «bir lâyiha» diye bahsetmiştik. Aslında bu eser bir lâyihadan ziyade devlet istikrarının ne şekilde temin edilmesi mümkün olduğunu anlatan bir risaledir, fakat Reşit Paşanın tetkik ettiğimiz düşünceleri aynı mevzu ile, yani devlet müstakar ve ilelebet payidar olmasını temin edecek vasıtalarla ilgili olduğu için, «Nesâih» e müracaat tam bir mukayese

yapmamızı mümkün kılmaktadır.

Şimdi de daha açıkladığımız bir meseleyi halle çalışalım: Reşit Paşanın siyasi müesseselerin nâzım rol hakkında beslediği kanaatlerden bahsederken, bu tarz düşüncenin liberal düşünüşün bir örneği olduğunu söylemiştik. Bu inanç, liberalizmin hakikaten karakteristik bir vasfı mıdır? Bunun hiç de şüpheli götürmeyen bir husus olduğunu liberalizmin Reşit Paşanın devrine rasikayan şeklini yaratmakta bir hayli tesir icra etmiş olan bir yazarın eserinden anlamak mümkündür. Yazarın ismi William Godwin, eseri ise «An Enquiry Concerning Political Justice» dir. Godwin, Locke'un fikirlerinden hareket ederek, devlet hakkında Locke kadar derine gitmeyen, fakat 19 ncu Asır başlangıçta liberal muhitlerinde bir hayli müessir olmuş ve popüler bir mahiyet almış olan bazı siyasi fikirleri sürmüştü. Bu itibarla, Godwin'de bulduğumuz fikirlere, 1820 lerde ve 1830' larda liberal muhitlerde harcıalem olan düşünce tarzı diyebiliriz. İngiltere'de Godwin'in temsil ettiği fikirlerin aynıının önderliğini Fransa'da Condorcet

yapmış ve bu memlekette de Condorcet'in fikirleri liberal muhitlerde bir hayli müessir olmuştu. Reşit Paşanın, muhtelif sefirlikleri ve diğer Avrupa memuriyetleri sırasında, bahsedeceğimiz fikirlerin gerek Fransa'da gerek İngiltere'de yayılmış şekilleriyle karşılaşmış olması pek muhtemeldir.

Godwin'in siyasi teori ve felsefesi şöyle bir düşünce silsilesi üzerinde kurulmuştu: Locke'un psikolojik nazariyesine inanılırsa, yani insanın bu dünyaya bembeyaz bir kâğıt gibi, her türlü tesirden ve istikametten âzâde olarak geldiğine inanılırsa, bundan insanın doğuştan terakkisine mâni olacak herhangi bir hassaya malik olmadığı istihraç edilir. Binaenaleyh, insanlarda ve milletlerde görülen aksaklıklar yaradılışlarının neticesi değil tesirine mâruz buldukları müesseselerin bir neticesidir. İnsan kendisini iyi yola sevk edecek müesseseler içinde büyürse iyi yola, kötü müesseseler içinde gelişirse, kötü yola sevk edilir. İnsanın iz'an ve idraki kendisine iyi müesseseleri çoğaltmaya ve kötü müesseseleri kaldırmaya emretmektedir. İnsanca en çok

tesir eden siyasî müesseseler olduğuna göre insan bütün enerjisini bunları değiştirmeye hasretmelidir. Bu yeni müesseseler kurulduktan sonra, insan oğlunun yapamayacağı iş yoktur. Godwin'e göre mevcut hükümetlerin ekserisi «kötü müessese» remzi altında mütalâa edilebilir, zira bahis konusu hükümetler, tek bir şahsın yani hükümdarın, veya birkaç kişinin (aristokratların) faydasını sağlamak gayesini gütmektedir. İnsanın en kutsal vazifelerinden biri «hayasız bir mistisizm» in yaldızı ile süslenen bu hükümet sistemlerini değiştirmek ve insana bu şekilde gelişme imkânlarının en genişlerini temin etmektir(1).

Godwin'in bu düşünceleriyle, Palmerston'un Memorandum'undan Reşit Paşanın başarmak istediği anlaşılabilir. Burada Reşit Paşanın Godwin'i inceden inceye tetkik ettiğini iddia etmiyoruz. Fakat, Reşit Paşanın zihninde, zamanının liberal fikir cereyanlarının oldukça mühim bir iz bıraktığını gösterecek ipuçlarına rastladığımızı söyleyebiliriz.

Reşit Paşanın husule getirmek istediği ıslahatın 19 ncu Asır başlangıcı Avrupa devlet düşüncesiyle olan irtibatını ve büyük devlet adamının tefekkürünün liberalizm ile olan temas noktalarını başka bir yönden de tesbit etmek mümkündür. Reşit Paşanın gayesi «hükümdarın hareketlerini tahdit edecek bazı müesseselerin kurulması» şeklinde tarif edilebilir. Bu ise gene 19. Asır başlangıcı liberalizminin ve ona en mühim özelliklerini bağışlayan Anayasacılık cereyanının güttüğü gayelerden biridir. Bu Anayasacılık hareketiyle elde edilmek istenenlerle Reşit Paşanın elde etmek istedikleri arasında tam bir mutabakat mevcuttur. Bunu da Anayasacılığın gayelerini tarif eden modern bir müellifin sözlerinden anlamak mümkündür. Bu müellife göre:

Modern anayasacılık hareketinin ayıncı vasfı, hükümdarların kanunlara tâbi oldukları fikrinde ısrar etmesi değildir. Zira bu prensip daha orta zamanlarda bile yerleşmişti. (İslâmî devlet teorisinde de böyle bir prensibe rastlamak mümkündür). Modern Anayasacılık hareketinin hakikaten mümeyyiz olan vasfı, kanunların hâkimiyetini temin edecek tesirli siyasî kontrolleri tesis etmeye çalışmış olmasıdır (2).

1850 senelerinde Reşit Paşanın

Osmanlı Devletine bulunduğu hizmet mevzuunda mütalâada bulunan ve Osmanlı İmparatorluğunu pek iyi tanıyan bir müşahidin ifadesiyle:

Esasen ıslahatın (Reşit Paşa ıslahatının) meydana getirmek istediği nedir? ıslahatın asıl gayesi, en eski zamanlardanberi bu milletin âdet ve örf ve an'anelerinde mevcut olanları kanun şekline sokmak ve şimdiye kadar müphem bir formülün veya bir tesadüfün eseri olanları bir vakıa hâline getirmektir (3).

Müellifin bahsettiği «örf ve âdetler»e bir misal olarak Osmanlı İmparatorluğunda câri usullerden Danışma Yolu ile Devlet İdaresi diye tarif edilmesi mümkün olan «usul-ü meşveret»i zikredebiliriz: Reşit Paşanın bu Osmanlı idare tarzı ile ilgili icraatı, Tanzimat Fermanının tatbikine memur kılınan meclislerin harekete geçirilmesiyle «usul-ü meşveret» i müesseseleştirmek olmuştur. Usul-ü meşveret'in bir müessese çerçevesi içine sokulmasına dair verilen bu misalimizin yanında Tanzimat Fermanı ile ve onu takibeden ıslahatla yapılmak istenenin «müphem bir formülü» bir «vakıa» hâline getirmek olduğunu gösteren birçok örnekler ver-

mek mümkündür. Bu usulleri kat'ileştirmek, senelerin değiştiremeyeceği müesseselere bağlamak ve aynı zamanda hükümdarın selâhiyetlerini de aynı esaslar dahilinde tahdit etmek gibi Reşit Paşanın pek ehemmiyet verdiği üç hususun Batı düşüncesinin izini gösterdiğini, yukarıda ispat etmeye çalıştık. B. Sadık Rifat Paşa, veya Tanzimatın fikriyatı :

Osmanlı Tarihçisi Lûtfi Efendi, 1837 senesi hâdiselerini zikrederken, bir taraftan Mustafa Reşit Paşanın, Hariciye Vekilliği uhdesinde kalmak üzere, Paris'e büyükelçi payesiyle tâyin edildiğini anlatarak, hemen arkadan aynı tâyinde Sadık Rifat Bey isminde birisinden bahsetmekte ve onun da aynı tarihte Viyana'ya elçi tâyin edildiğini bahis konusu etmektedir. Daha sonra Mehmet Sadık Rifat Paşa ismiyle şöhret bulan bu genç diplomatın herne kadar 1854 senesinde asârı neşredilmiş ve Sultan Hâmit devrinin sonuna kadar, yazdığı «Ahlâk Risalesi», müteaddit baskıları yapılarak mekteplerde okutulmuş ise de, bu zatın siyasî fikir tarihimizdeki ehemmiyeti zamanla unutulmuş, bugün ancak Tanzimat devri ile uğraşanlar tarafından tamamen hatırdan çıkarılmamıştır. En son olarak,

Apartman daireleri
Zengin para ikramiyeleri

Yünlü - pamuklu
Satışlarımızda % 10 TENZİLÂT

MEVDUAT SAHİPLERİNE
EN FAZLA MENFAAT
SAGLAYAN BANKA

Hesap açtırmakta acele ediniz

SÜMERBANK

Cumhuriyetin ilk yıllarında tarihçi Abdurrahman Şeref'in «Tarih Musahabeleri» nde Sadık Rifat Paşaya geniş bir yer ayrılmış, Paşanın Osmanlı devletinin idare tarzı hakkında yazdığı kısa bir eseri, aynen, kitabın ayrı bir faslı olarak, «Tarih Musahabeleri» ne dercedilmiştir. Fakat Tanzimat tarihini Abdurrahman Şeref kadar iyi bilen birisinin, Tanzimatın fikri menşei hakkında bu şekilde yapmak istediği bir imâ

amlaşmamıştır. Aslında, Sadık Rifat Paşanın Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile başlayan devrenin fikri mübeşşirlerinden olduğu şeklinde bir kanaat beslediğini gösteren tarihçi Sadık Rifat Paşanın düşüncelerini eserine dercederek elimize kıymetli bir ipucu vermiş bulunuyor. Bu ipucunun tetkikinden neler çıkarabileceğimizi gelecek sayıda araştıracacağız.

(1) William Godwin, *An Enquiry Concerning Political Justice* (1st Ed.), London, 1793, Book I, Ch. 2; Book V, Ch. 8.

(2) John H. Halowell, *Main Currents in Modern Political Thought* New York, Henry Holt, 1950.

(3) M. A. Ubcini, *Letters on Turkey: An account of the Religious, Social and Commercial Conditions of the Ottoman Empire. Translated from the French by Lady Easthope* (London: John Murray, 1856), Vol. II, P. 132

Planlama Tarihçesine Müteallik Notlar

VI

İKTİSADEN GERİ KALMIŞ MEMLEKETLERDE PLÂNLAMA MESELELERİ

Osman OKYAR

Plânlama tarihçesi mevzuunda Forum'da neşredilen makale serisinde 2 nci Dünya harbinden sonra sınılaşmış Garp memleketlerinde plânlama meselesini ele aldıktan sonra sosyalist sistemi benimsemiş olan memleketlerde ve bahusus Sovyet Rusya ile. Halk Cumhuriyetlerinde plânlama meselelerini ve tatbikatını tetkik etmeğe teşebbüs ettim. Bu sayıdaki yazımda ise iktisaden geri kalmış memleketlerde plânlama mevzuuna geçmek istiyorum. Evvelâ dâvayı umumî olarak vaz'etmek icabediyor. Diğer bir deyişle, şunu tespit etmeliyiz; geri kalmış memleketlerde plânlamaya ihtiyaç var mıdır, plânın vazifesi var mıdır? Şayet varsa, plânlamanın iktisadî gayeleri nedir? Bu gayelere varmak üzere hangi usullere başvurulmalıdır? Bugünkü yazımı, bu meselelerin tahliline tahsis edeceğim. Müteakip bir yazıda iktisaden geri kalmış bir memlekette fiilen yapılan plânlama tecrübelerini gözden geçirmek istiyorum. Bu maksatla Hindistan'ı seçtim. Hür Asya'nın başlıca devleti olan Hindistan'ın birkaç senedir giriştiği plânlama tecrübelerinin çok şayanı dikkat cihetleri vardır. Bunların tahlili, Türk efkârı umumiyesi için de faydalı neticeler verecektir.

Plânlamaya ihtiyaç var mı?

İktisaden geri kalmış memleketlerin, dâvalarının halli hususunda umumî olarak iktisadî plânlamaya gitmeleri doğru ve faydalı mıdır? Her şeyden önce bu mesele üzerinde durmamız lâzımgeliyor.

İktisaden ilerlemiş olan Garp memleketlerinde plânlamanın ve devletin iktisadî hayata müdahalesinin, ekonomi dahilinde tam istihdamı sağlamak gayesine istinat ettiğini gördük.

Sosyalist sistemi seçmiş olan memleketlerde ise, başlıca iktisadî kararların devletin tarafından verilmesi ve kararların birbirini tutması icabettiği için merkezî bir plânlama usulü sisteminin tabii bir neticesidir. Fakat hususî mülkiyet ve hususî te-

şebbüs esaslarının cari bulunduğu iktisaden geri kalmış memleketlerde yukarıdaki mecburiyet ve maksatlar mevzuubahis olmamaktadır. Bu sonuncu memleketlerde istihsal âmillerinin geniş ölçüde işsizliğine, hiç değilse açık işsizliğe tesadüf edilmez. Dolayısıyla bu neviden bir işsizliği gidermek için, Keynes'in tavsiye ettiği türlü şekillerde ve bilhassa iştirâ gücünü artırarak devletin ekonomiye müdahalesine ihtiyaç yoktur. Keza, cemiyetin bünyesi sosyalist olmadığı için bütün iktisadî hayatı idare edecek Merkezî Plânlama Dairesinin bu memleketlerde fonksiyonu yoktur. O halde bu memleketlerde devletin müdahalesine ve iktisadî plânlamaya niçin gidilsin?

Şayet geri kalmış bir ekonomide mevcut durgunluğu gidermek ve an'anevî düzeni değiştirmek mevzuubahis olmasaydı, hakikaten plânlama ve müdahale gibi güç tedbirler ve usuller hiç akla gelmezdi. Asırlardan intikal eden dar ve kapalı iktisat usullerine devam edilir, fakirlik ve sefaletin çemberinde kalınır giderdi. İktisaden geri kalmış olan milletler bu mukadderata boyun eğmek istemedikleri için, değişme ve ilerleme yolunu tutmak istedikleri için, plânlama ve müdahale gibi mevzular ortaya çıkmıştır. Gaye, atalet ve sefaletin fasit dairesinden kurtulmak, reel gelir ve istihsal seviyelerini devamlı şekilde arttırmak ve ileri memlekelerin iktisadî seviyesine yaklaşmak olmuştur. İktisaden ilerlemiş memleketlerde iktisadî inkişaf ve sermaye terakimü vetireleri bugün adetâ tabii bir şekilde ve otomatik olarak cereyan ediyor. Buna mukabil geri memleketlerde tabii durum iktisadî durgunluk ve hattâ, huzî bir nüfus artışı dolayısıyla, nüfus başına hesabedildiği takdirde, iktisadî gerilemedir. Bu memleketler için mesele, durgunluktan sıyrılarak iktisadî inkişafın otomatik olarak cereyan ettiği safhaya varmaktır. Bu safhaya gelmek için her şeyden önce şuurulu bir harekete

lüzum vardır. İşte iktisaden geri kalmış memleketlerde plânlamanın umumî ve başlıca fonksiyonu budur. Bütün kaynakları, maddî, manevî seferber ederek kalkınmanın maddî ve manevî şartlarını tahakkuk ettirmek üzere memleketin şuurulu ve toplu bir harekete ihtiyacı vardır. Plân, geçitli iktisadî sahalarda iktisadî hareketleri birbirine uyduracak, memleketin manevî kuvvetlerini en büyük kıymeti olan insan gücünü millî hedeflere yöneltecek, millet tarafından benimsenerek, terakkinin bir sembolü haline gelecektir. Şayet bu tarzda, milletçe şuurulu ve toplu bir harekete geçilmez ise, dağılık ve heyecansız ferdi gayretlerin heder olması ve neticede iktisadî kalkınmanın da tahakkuk etmemesi tehlikeleri büyük olur. Buna mukabil iktisadî plân millete bir istikamet gösterecek, gayretleri seferber edecek, heyecan uyandıracaktır. Miskinlik ve ataletten kurtulma yolundaki millî gayretlerde plânın çok mühim yeri vardır.

Plânlamanın iktisadî fonksiyonu

İktisaden geri kalmış memleketlerde plânlamanın geniş mânasiyle vazifesi üzerinde durduktan sonra, daha dar bir zaviyeye geçerek, plânlamanın iktisadî fonksiyonlarını tebarüz ettirelim. İktisaden geri kalmış memleketlerde iktisadî terakkiye mâni olan başlıca iki unsur mevcuttur. Birincisini maddî şartlar, ikincisini psikolojik veya manevî şartlar olarak tavsif edebiliriz. Maddî şartlar hülâsaları şunlardır: Fakir Bölgelerde ortalama reel gelir seviyesi düşüktür, dolayısıyla bu gelirden serbestçe tasarruf edilebilen nispet cüz'idir. Yatırma tahsis edilebilecek olan kaynakları tahdit eden başlıca husus budur. Halbuki çalışan nüfus başına yapılan yatırımın yükseltilmesi ve böylece nüfusun daha büyük miktarda istihsal teçhizatına sahip kılınması iktisadî ilerlemenin başlıca şartlarından biridir. Plânlamanın vazifelerinden biri tasarruf kaynaklarını mümkün olduğu kadar arttırmak olmalıdır. Saniyen bu kaynaklar israf edilmemeli ve millî e-

konominin istihsal potansiyeli en fazla artıracak şekilde kullanılmalıdır. Gayet umumî olarak, plânlamanın maddî sahadaki vazifesi budur.

İktisadî kalkınmanın bir de psikolojik, manevî cephesi vardır. İktisaden geri memleketlerde müstahsillerin, müteşebbislerin zihniyeti umumiyetle çok muhafazakârdır, yeninin, değişimin aleyhindedir. Müstahsillerin hareketleri hesaba, kitaba dayanmaz, an'anelerin tesiri altında bulunur. Muhasebe mefhumu zayıftır, sermaye hesabıyla, işletme hesabı ve ev hesabı birbirlerine karıştırılır.

Yatırımın yanında kalkınmanın diğer esaslı unsuru da bir zihniyet meselesidir. Zihniyette değişimin meydana getirilmesi plânda derpiş edilen hususlardan biri olmalıdır. Plânlı hareketin kendisi de bir zihniyet değişikliğini ifade eder.

PLÂNLAMA USULLERİ

İktisaden az inkişaf etmiş memleketlerde plânlamanın gayeleri, Garbın kapitalist memleketlerinde plânlamanın gayesinden farklı olmakla beraber kullanılan plânlama usulleri geniş ölçüde müşterektir. Birleşmiş Milletler Teşkilâtı geri kalmış memleketlerde plânlamanın gayesi ve usulleri hakkında, Pakistan'daki Lahore Şehrinde 1950 senesinde bir seminer tertip etmiştir. Bu seminerde plânlama meseleleri çeşitli zaviyelerden tetkik edildi. Seminerde verilen öcersler, iki cilt halinde Birleşmiş Milletler Teşkilâtı tarafından neşredilmiş olup, mevzumuz bakımından kıymetli etüdler teşkil ediyor. (1) Bu makalenin yazılmasında mezkûr etüdlere çok istifade ettim.

Dediğimiz gibi, Garp memleketlerinde inkişaf ettirilmiş olan plânlama usullerini başka gayeler uğrunda, iktisaden geri kalmış memleketlerde tatbik etmek mümkündür.

Plânlamada ilk iş memleketin müstahsil kaynaklarını meydana çıkarmak, yani bir nevi iktisadî envanter yapmaktır. Bu envanterin en mühim unsuru sektörler itibarıyla millî gelir veya millî hasıla hesabıdır. Bu hesap bize ziraat, sanayi, ulaştırma, madencilik gibi çeşitli sektörlerde yaratılan kıymetleri bildirir. Böylece memlekette istihsalın bünyesi hakkında fikir sahibi oluruz. Millî hasıla hesabının başka hesaplarla tamamlanması lazımdır. Millî hasıla bize bir yıl zarfında vukubulan cari istihsalın kıymeti ve bünyesini bildirir, fakat aynı zamanda istihsalı meydana getiren istihsal emillerinin miktar ve çeşitlerini de öğrenmemiz faydalıdır. Malûm olduğu üzere bu kaynaklar iş gücü, istihsal teşhizatı (makine, fabrika ve binalar) ve tabii kaynaklardır. (Toprak ve diğer tabii kaynaklar). Bu kaynaklardan ekonomide mevcut bulunan miktarlar ve bunların dağılışı hakkında istatistiklere ihtiyaç vardır.

Saniyen cari millî istihsalın ne şekilde kullanılmakta bulunduğunu, bunun hangi nispetinin istihlak gayelerine, hangi nispetlerin yatırım maksatlarına ve nihayet hangi nispetinin emme idarelerinin cari ihtiyaçlarına tahsis edildiğinin bilinmesine

lüzum vardır. Bu bilgileri de millî sarfiyat hesabı ismini verdiğimiz hesap vasıtasıyla elde ederiz.

Yukarıda tarif edilen hesap ve istatistiklere sahip olunca, ekonominin halihazır durumu hakkında bilgi sahibi olur, diğer bir deyişle memleketin iktisadî envanterini yapmış oluruz. Yukarıda tarif edilen istatistikî çerçeve Garp memleketlerinde halen doldurulmakta ve kullanılmaktadır.

İktisaden geri kalmış bir memlekette plânlamaların karşılaştıkları mesele şudur: Millî istihsalı mümkün olduğu kadar arttırmak ve bu artışın devamlı olmasını sağlamak üzere ne gibi tedbirler alınmalıdır? Yatırım hacminin artırılması ve yeni yatırımlara memleket ekonomisinde en büyük tesiri icra edecek şekilde istikamet verilmesi başlıca meseleleri teşkil eder. Bu hususlar kalkınmanın maddî temelleriyle ilgilidir.

Yatırım hacminin artırılması mevzu, yatırımların finansman şekliyle alakalıdır. Enflasyon şeklinin baştan reddedilmesi lâzımgeldiğini kaydedelim. Sebebinin daha aşağıda, enflasyon ile kalkınmanın birbirleriyle bağdaşamayacaklarını izah ederken ifade edeceğiz. Şu halde kalıyor dahillî finansmanlar (Vergi, istikrazlar ve kârdan finansman) ve haricî finansmanlar. Haricî finansmanın, iktidarımızın haricinde faktörlere bağlı olsa dahi, kısmen de dahillî iktisadî siyasete bağlı bulunduğu unutulmamalıdır. Dahilde enflasyona yer vermeyen sağlam bir iktisat politikası takip edildiği takdirde, memlekete ecnebi sermaye ve ecnebi yardım akışı tabiatıyla çok da-

ha geniş olacaktır. Dahillî finansman mevzuunda başta vergiye büyük ehemmiyet verilmesinin lüzumu barizdir.

Enflasyona sebebiyet vermeksizin, oldukça geniş hacimde bir yatırım kaynağı elde edildikten sonra bu kaynakların en tesirli istikametlere yöneltilmesi meselesi kalıyor. Başlıca kıstas şudur: Millî gelirden büyük artışa sebebiyet veren yatırımlar tercih edilmelidir. Yatırım projelerinde teker teker, bir yandan maliyet masrafları, diğer yandan doğrudan doğruya veya vasıtalı şekilde meydana gelecek istihsal artışı kıymetleri mukayese edilmeli ve maliyete nazaran istihsalde en fazla kıymet artışına münce olanlar tercih edilmelidir. Yatırım projelerinin maliyet masraflarıyla faydalarının nasıl hesaplanacağına dair, yukarıda mevzu bahis edilen Birleşmiş Milletler kitabında enteresan bir etüd mevcuttur.

Yapılması derpiş edilen yatırımların ve bunların neticesinde gerçekleşecek istihdam değişikliklerinin istihsal üzerinde millî gelir üzerinde ve dış ticaret üzerindeki muhtemel tesirleri de tahmini bir hesabın mevzuunu teşkil edecektir. Böylece yatırım plânının ekonominin heyeti umumiyesi üzerindeki tesirleri meydana çıkarılır ve plânın çeşitli unsurları arasında lüzumlu koordinasyon tesis edilebilir.

Plâni hazırlıyacak, seyrini takip edecek, icabında değişimler tavsiye edecek bir organa lüzum vardır. Plânın mümkün olduğu kadar siyasetten uzak tutulması lâ-

1957 yılı çekilişlerinde

- ✓ EVLER
- ✓ APARTIMAN DAİRELERİ
- ✓ ZENGİN PARA İKRAMİYELERİ

veriyot!

100 liralık bir hesap 1957 yılında
size saadet getirebilir.

**TÜRKİYE KREDİ
BANKASI**

zıngeldiği için Plân Dairesinin siyasi partilerin haricinde bir teşekkül statüsünü hazırlaması şayanı temennidir. Nihai kararlar tabiatıyla hükümet tarafından verilecektir, fakat Plân Dairesinin yapacağı tavsiyelerde siyasal mülahazaların yer almaması icabeder.

Kalkınma ve Enflasyon

Mevzuun ehemmiyeti dolayısıyla, kalkınmanın enflasyon şartları altında katı olarak cereyan edemeyeceğini tebarüz ettirmek lazımdır. Şayet yatırımların finans-

manında Merkez Bankasının bastığı yeni para kullanılırsa, bu husus fiyatların yükselmesine sebebiyet verecektir. Fiyatlar birbirlerini kovalamaya başlayacak, ücretler bunların peşinde koşacaktır. Darlık ve yokluklar meydana gelecek, dış ticaret tıkanıkları hasıl olacaktır. Ekonominin normal işleyişi tamamen aksıyacak, neticede istihsal duraklıyacak veya geriliyecektir. Binaenaleyh enflasyon ile kalkınmanın teklif edilmesi mümkün değildir. Belki enflasyon sayesinde bir veya birkaç yatırım pro-

jesini tahakkuk ettirmek mümkün olabilir, fakat topyekûn bir kalkınma programı hiçbir zaman enflasyon ile gerçekleştirilemez. İktisaden geri kalmış memleketlerde plânlamanın vazifelerinden biri de iktisadi istikrarı muhafaza etmek ve enflasyona mâni olmaktır.

(1) Bak. Formulation and Economic Appraisal of Development Projects, United Nations 1950.

Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi

II

Aydın YALÇIN

Bundan evvelki yazımızda izah etmeye çalıştığımız gibi, Avrupa Serbest Ticaret Bölgesinden beklenen en mühim hizmet, şimdiye kadar millî hudutlar içinde hapsolmuş, gümrükler, himayeler, karteller yüzünden daraltılmış piyasanın genişletilmesi ve bu geniş piyasada rekabetin hâkim olmasıdır. Rekabet sayesinde Avrupalı müstehlikin en ucuz ve en verimli istihsal yapan müstahsilden mal satın almasının teminidir. Bu suretle hem müstehlik ucuz ve bol istihsale kavuşmuş, hem de piyasaların daralması yüzünden istihsalını genişletemiyen Avrupalı iş adamı daha geniş iş imkânları elde etmiş olacaktır.

Bununla beraber serbest ticaret bölgesinde hâkim olacak serbest rekabet şartları, bu bölgede birçok müstahsilleri şimdiden düşündürmeye başlamıştır. Gümrük mânialarının ve ticarete mâni diğer güçlüklerin ortadan kaldırılması piyasada rekabetin serbestçe cereyan etmesini başlı başına temin edilebilir.

Gene millî hudutlar içinde inhisarcı olarak faaliyette bulunan birçok firmalar bu sefer kıta içinde diğer mümâsil firmalarla anlaşarak pazarı paylaşmak, istihsalı tahdit etmek, fiyatları tesbit etmek, yatırımları aralarında kontrol etmek üzere mutabık kalabilirler. Bu suretle de rekabetten beklenen faydalar meydana çıkmıyabilir. Fiyatlar düşmez, gayri iktisadi faaliyetlerde bulunan işletmeler sâhneden çekilerek yerlerini daha verimli çalışanlara bırakmazlar; rekabet sayesinde daha ucuza ve daha iyi kalitede istihsal yapmak için teknik yenilemelere başvurmaz; istihsal bol ve çeşitli bir hale sokulmıyabilir.

İşte Avrupa bu sebeptendir ki, gümrük mânialarını ortadan kaldırarak bütün Avrupayı bir tek pazar haline getirme tecrübesinde başarı kazanmak istiyorsa, daha bâzı tedbirler de almak zorundadır. Bu tedbirler, ticaretin serbest rekabet şartları içinde cereyanını sağlayacak bâzı kaidelerin tesbiti ve bu kaidelere riayet edilip edilmediğinin bir kurul tarafından murakabe edilmesi ile tamamlanmak zaruretindedir.

Avrupada devlet adamları arasında serbest rekabetin feyizli neticelerini kendi memleketindeki tecrübelerle bizat gören ve buna iman eden Alman Federal Cumhuriyeti Ticaret Bakanı Prof. Erhard müstakbel Avrupa piyasasında hâkim olması gereken serbest rekabet kaidelerini şu şekilde tesbit etmiş ve aşağıdaki beş hususun menedilmesini teklif etmiştir.*

1) Ticarî muamelelerde fiyat ve diğer satışla ilgili hususlar üzerinde firmalar kendi aralarında önceden anlaşamazlar. Bu suretle kartellerin satıcıları ile bir tek fiyattan, yahut kredi ile satış, faiz ve vâdelerinin tesbiti gibi satışla ilgili diğer şartlar üzerinde kendi aralarında bir anlaşma yapmaları yasak edilmelidir.

2) İstihsalın tahdidi, pazarların aralarında taksimi, teknik değişikliklerin yapıp yapılmıyacağı, istihsal kapasitesinin artırılıp artırılamıyacağı hakkında firmaların kendi aralarında anlaşarak kartelleşmeleri önlenmelidir.

3) Firmaların mübayaacı ettikleri ham madde piyasalarını paylaşmaları, bu piyasalar üzerinde kontrol tesis etmek üzere anlaşmaları yasaktır. Bu suretle bâzı firmaların piyasa durumuna göre istihsalilerini artırmaları ve bunu artırabilmek için de ham madde ve diğer

mal ve hizmet mübayaacılarında tamamen serbest bırakılmaları yolları açık bulundurulmak istenmektedir.

4) Firmaların müşterileri arasında fark gözeterek muamele yapmaları yasak edilmelidir. Bâzı firmalar meselâ iç piyasada daha yüksek fiyatlarla satış yaparak, buradan temin ettikleri munzam kazançlarla dış piyasaya ucuz mal sürebilmekte ve damping yapmaktadır. Bu hale son vermek lazımdır; iç ve dış piyasa müşterileri arasında fark ortadan kaldırılmalıdır.

5) Satışlarda bir malla birlikte diğerini de almaya alıcıları zorlamayı ifade eden mukaveleler yasak edilmelidir.

İşte başlıca esasları yukarıdaki maddelerden ibaret olan ticaret kaidelerinin tatbikine nezaret edecek organların teşkili işi üç yıl içinde tamamlanacak, ceza ve müeyyideler tesbit edilecek, millî kanunlar arasında bir irtibat ve koordinasyon kurulacaktır.

Economist Dergisi Müsterek Pazar ile İngilizlerin teklif ettiği Serbest Ticaret Bölgesi arasındaki farkı, İngiliz ve Fransız zihniyeti arasındaki fark ve mesafeye irca etmektedir. Müsterek Pazar projesi, mantikî bünyesi, usul ve müesseseleri bakımından Code Napoleon'u andıran bir sistem içinde düşünülmüştür. Halbuki Serbest Ticaret Bölgesi projesi daima olduğu gibi, pragmatik esaslardan, yakın tecrübelerden kaynağını almakta ve İngilizlerin Common Law zihniyetini aksettirmektedir. Nasıl, örf, an'ane, geçmiş hâdiselerden çıkarılan müşahhas kaideler ve prensipler, Common Law'un esasını teşkil ediyorsa, kuruluş ve işleyiş itibarıyla da İngiliz projesi bugün Avrupa'da ba-

(* The Economist, October 12, 1957)

şarı ile işliyen, tecrübeden geçmiş Avrupa İktisadî İşbirliği (OEEC) Teşkilâtının mevcut müesseselerine dayandırılmak istenmektedir. Maamafih iki proje arasında esas müesseseler ve fonksiyonlar bakımından büyük farklar mevcut değildir.

Gerek Müşterek Pazar, gerekse Serbest Ticaret Bölgesi projelerinde, en üst müesseseler olmak üzere üç müessese bulunacaktır. Bunlardan birincisi müessiller meclisi, ikincisi icra heyeti, üçüncüsü de kazaî bir organ olacaktır. Birinci meclisin şimdiki Avrupa Konseyinin yeni ihtiyaçlara göre uydurulmuş muadil bir şekli olması muhtemeldir. Bu meclis bir müddet sonra kararlarını ekseriyetle alacak ve şimdi Avrupa İktisadî İşbirliği Teşkilâtının Bakanlar Konseyi adı verilen icra organının vazifelerini devralacak yeni organın faaliyetlerini murakabe edecek ve onlara direktif verecektir. Bu suretle kararların artık bir müddet sonra ekseriyetle verilmesi ve ekalliyetin buna uymak zorunda kalışı Avrupa Birliğine ve millî hâkimiyet prensibinin sona ermesine yol açacak bir adım olacaktır.

İkinci organ şimdiki OEEC nin Bakanlar Konseyi adı verilen icra ve karar organının yeni şekle sokulması ile meydana gelecektir. Bu organ artık Avrupa Birliğinin Bakanlar Kurulu gibi birşey olacaktır. Bu organa bağlı olmak üzere OEEC teşkilâtının şimdiki sekreteryası esas alınacak ve bu sekreteryaya muhtelif komiteler bağlanacaktır.

Sekreteryaya bağlı komiteler arasında halihazırda OEEC Sekreteryasının muhtelif komiteleri yer alacak, içtimâî ve iktisadî meseleler üzerinde ihtisas komiteleri olarak çalışacak organlar teşekkül etmiş olacaktır. Meselâ Ulaştırma, tarım, enerji v.s. gibi komiteler Avrupa'nın müşterek meselelerini tetkik edeceklerdir. Bundan sonra şimdiki Avrupa Tediye Birliğine benzer bir Para Komitesi kurulacaktır. Bu paralar arasındaki tediye meselelerinin tanzimi ve halledilmesi ile meşgul olacaktır; üçüncü bir komite ise - bu, daha çok bir kasadan ibarettir -, Güney İtalya, ve eğer girerse Yunanistan, Türkiye, Portekiz gibi az gelişmiş memleketlere yapılacak yatırımların finansmanı ile uğraşacak bir yatırım bankası olacaktır.

Üçüncü müessesenin bir kaza organı olduğunu söylemiştik; bu organ sekreteryaya tarafından tesbit edilecek tica-

ret ve rekabet serbestisi kaidelerinin tatbikine nezaret edecek ve ihtilâfları halledecek mahkemelerden müteşekkil olacaktır.

Türkiye ve Serbest Ticaret Bölgesi

Türkiye'nin yaratılmak istenen bu serbest ticaret bölgesi ile münasebetleri ne olacaktır? sorusu son derece ehemmiyetlidir. Bir kere bu bölge son yıllarda ihracat ve ithalâtımızın yarısına yakın veya daha fazla bir kısmını işgal eden memleketlerden müteşekkildir. Bu memleketlerle ticarî ve iktisadî münasebetlerimiz şimdiki gibi devam edecek ve hattâ daha da artacaksa, herşeyden evvel bu memleketlerin kendi aralarında kurmak istedikleri birlik, takip etmek istedikleri müşterek politikaya ayak uydurmak zorundayız. Eğer Türkiye bu birlik dışında kalırsa hiç şüphe etmiyelim, bugün OEEC sayesinde iyi - kötü sahip olduğumuz Avrupa ile temas kanallarımız büsbütün tıkanacaktır. OEEC ile olan temaslarımızın bizi bu memleketlerin takibettiği, iktisadî, malî ve ticarî politikaya kendi iç durumumuzu tam mânâsıyla uydurmamıza sevkettiği iddia edilemez. Fakat hiç olmazsa sıkı daimî temas, kendi politikamızın âkibetlerini daha iyi görmemize ergeç müncer olacaktır.

Ticaret Bölgesine katılmamız bizim için en umumî hatlariyle şu meseleleri doğuracaktır. Bir kere kısa vadeli malî ve iktisadî siyasetimizi, dış ticaret ve döviz kuru politikamızı yeni baştan ele almaya bizi zorlayacaktır. Öte taraftan bilhassa sınaî maddeler üzerinde tarifelerin indirilmesi iç sanayiimizi önemli derecede sarsacak, sanayileşme hamlemiz için çok önemli bazı güçlükler çıkaracaktır.

Tarifelerin indirilmesi ile kısa vadeli olarak dış ticaretimiz munzam bir yük altına daha girmiş olacaktır. Mevcut tarife bünyesi içinde bile tediye muvazenemizin ağır bir tazyik altında bulunması, Türkiye'nin serbest ticaret bölgesine katılabilmesi için, Türk parasının kurunu yeni baştan gözden geçirmeye sevkedecektir.

Gümrük tarifesi mahiyetindeki tevzin fonu, hazine hissesi gibi vergi ve resimlerin ortadan kaldırılması, haksız rekabet kaidelerinden biri sayılan ihracat primlerine son verilmesi gerekecektir. Gümrük tarifesi yolu ile dış ticaretin korunması silâhı terkedildikten sonra bilhassa ortak devletlerle birlikte para ve maliye politikasının koordi-

nasyonu zarureti büsbütün artacaktır. Çünkü ithalât üzerine konan tahditler kaldırılıp gümrük resimleri de indirildikten sonra bir memleket ekonomisini dışarıya karşı savunacak tek silâh para ve maliye politikası olacaktır.

Vâkıa muvakkat dış ticaret açıklarını karşılamak, tediye bilânçosu dalgalanmalarını düzeltmek için şimdiki EPU nun gördüğü tarzda bazı hizmetlerin devamı için çareler düşünülmüştür. Fakat devamlı açıklar yüzünden Türkiye gibi bazı memleketlerin EPU'dan artık istifade imkânlarının kalmadığı da bir vâkıadır. Dış ticareti düzenlemek için döviz rayiçlerinin serbestçe dalgalanmasına müsaade edilmezse, veya devamlı devalüasyonlar göze alınmazsa Türkiye gibi devamlı dış ticaret açığı veren memleketlerin serbest ticaret bölgesinin oyun kaidelerine riayet etmesi imkânı olmayacaktır.

Kısa vadeli tesirleri umumî hatlariyle bunlardan ibaret olan bu bölgeye katılma hâdisesi, daha çok uzun vâdeli bazı mühim tesirler icra edecek mahiyettedir. Bir kere serbest ticaret bölgesine ziraf malların da ithal edileceği anlaşıldığına göre, ziraf istihsalimizin ve ihracatımızın Avrupa memleketlerinde indirilecek tarifelerden bir miktar istifade etmesi imkân dâhiline girecektir. Avrupa memleketleri arasında ziraf maddeler üzerinde mevcut gümrüklerin indirilmesi ve kabul edilirse, dış öleme karşı olan gümrük duvarlarının bir miktar yükseltilmesi veya bir hizaya getirilmesi Avrupa içindeki ticaretin artmasını teşvik edecektir. Bu artan ticaretten Türkiye'nin geniş bir pay alması imkânları doğacaktır. Yalnız unutmamalıyız ki, ziraf mallarda maliyet, fiyat ve kalite mevzuu üzerinde önemle durmak zorundayız. Aksi takdirde mahdut nisbetlerle indirilmiş olan gümrük tarifelerinin doğuracağı fiyat avantajından yüksek maliyet ve kötü kalite yüzünden istifade edememek durumunda kalabiliriz.

Serbest ticaret bölgesine katılmamızın asıl önemli tesiri, sanayileşmemizin henüz başlangıcında olmaktan ileri gelecektir. İç sanayimiz eğer bu anlaşmaya girerken bazı koruyucu kayıtlar, istisnalar, mühletler dikkatli bir şekilde konmazsa, son derece zor bir durumda kalacaktır. İmza koyan devletlerin açığı yukarı anlaşmanın ama hükümlerinden bazılarının tatbikinden sarfnazar etmeye muadil olacak bu kayıt ve şartları kabul edip etmiyecek-

lerini anlamlamak lâzımdır. Türkiye gibi az gelişmiş memleketlerin, meselâ GATT Anlaşmasında kabul edilmiş olan «çocukluk safhasındaki endüstriler» kaydını Serbest Ticaret Bölgesi anlaşmasına koydurmaları mümkündür. Bu takdirde Türkiye'de çocukluk safhasını aşmış olan dokuma, gıda maddeleri sanayi v.s. gibi bazı istihlâk malları sanayinin dışarı ile rekabet etmeye artık hazır olması gerekecektir. Yeni yeni kurulmakta olan kimya, makine sa-

naayi v.s. gibi mutavassıt mallar ve yatırım malları sanayinin dış rekabete karşı korunması için, gümrük himayesine devam zarureti vardır.

Sanayileşmemizde de Avrupa ile daha sıkı işbirliği halinde hareket edersek, az gelişmiş bir memleket olmamızdan ileri gelen bünyevî bâzı muvazenesizlikler dolayısıyla Avrupa ile işbirliği yapmamızı önleyen bâzı unsurları el birliği ile ortadan kaldırmamız mümkün olur. Hele Avrupa yatırım Ban-

kası sanayileşmemize Avrupa sermayesinin katılmasını temin edecek bir kanal vazifesi görebilir.

Netice itibariyle şu kanaatteyiz ki, Türkiye'nin Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşmasına girmesi, ancak bâzı kayıt ve şartlarla faydalı olabilir. Bunun için de Türkiye'de sanayileşmenin kösteklenmesine müncer olmayacak tedbirlerin alınması ve gereken ihtirâzî kayıtların konulması mutlaka lâzımdır.

Okurların Forumu

Forumun Tarafsızlığı Hakkında

SAYIN YAZI KURULUNA

Forum'un son sayılarındaki başyazıların, bazı okurlar tarafından memnuniyetsizlikle karşılandığını ve bu yazılarla derginin ve yazarlarının tarafsızlıktan ayrıldıkları şeklinde ithamlara maruz kaldıklarını Forum'a gönderilen mektuplardan anlamaktayız. Forumun aynen neşrettiği bu mektupların ekserisi, bunların yazılmasına âmil olan ruhi bünyeyi gayet vâzih aksettirmektedir. Bu itham sahiplerinin çoğu, öyle görünüyor ki, kendi kanaat ve temayüllerine aykırı gelen yazılar yazıldığı için harekete geçmektedirler. Aslında tarafgirliği, de hiç bir objektif ölçü tanımadan kendilerinin yapmakta olduğu gözden kaçmamaktadır. Hele bazıları, objektif ölçüleri o derece hiçe saymakta ve o kadar sert ithamlarda bulunmaktadır ki, insan adeta basın kanunu gereğince neşredilen bir tekzip yazısı okuduğu zannına kapılmaktadır. Bu derece aşırı tenkidleri dahi tereddüt-süzce neşreden bir dergiyi tarafgirlikle itham etmenin ne derece haklı olabileceği meydandır.

Tarafsızlık demek, herhangi politik bir mevzuda fikir sahibi olmamak günlük meseselerde fikir beyan etmemek demek olmayacağına göre, Forum yazarlarının, memleket efkârını çok yakından ilgilendiren mevzularda kanaatlerini açıklamaları, tarafgirlik olmak şöyle dursun, bütün aydınlar için olduğu gibi onlar için de millî bir vecibe addedilmek icabeder. Yeter ki hadiselerin tahlilinde kullanılan ölçüler objektif olsun. Forum yazarlarının objektiflik haddü dışına çıktıkları hususu, hiç değilse uzun boylu münakaşaya mevzuu olabilir. Buna mukabil, bu iddiaları serdedenlerin çoğunun objektif ölçüleri hiçe saydıkları aşkâr olarak müşahade edilmektedir. Birçok örneklerden sadece bir ikisini zikrelelim. Meselâ 87 ci sayıya bay Arna bakımımız ne diyor: "Maksat, sen, ben davası, ünvan ve koltuk değilse H. P. nin kurucu gençleri

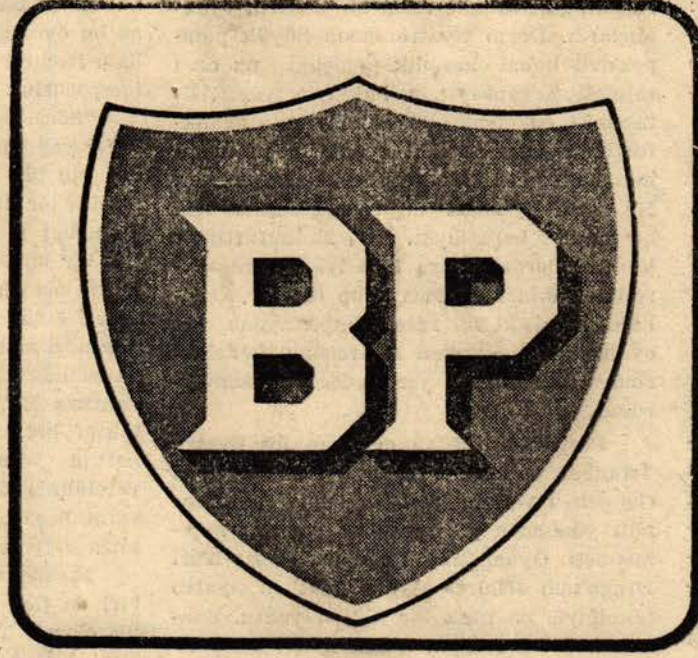
6 aylık bir devre için teşkilâtî ve kuvvetli bulunan C. H. P. nin arkasına takılamazlar mı idi?". Hayret etmemek elden gelmiyor. Politikada samimiyet ölçüsü olarak çok şey duyduk ama, böyle bir miyar olarak C. H. P. nin arkasına takılma vecibesini ilk olarak duyuyoruz. Acaba siyasi partilerimiz için gaye, her ne olursa olsun D. P. yi devirmek mi, yoksa D. P. de bugün hâkim olan zihniyeti mağlup etmek mi olmalıdır? Elbetteki "her ne olursa olsun D. P. yi devirelim!" düşüncesi, milletçe benimsenen düşünce olamaz. Hele, şahsiyet sahibi partilerden, böyle bir gaye uğruna, zihniyetinin samimiliği hususunda bazı tereddütler mevcut olan bir diğer muhalif parti hesabına çalışmasını istemek, kanaatimizce, yukarıda işaret ettiğimiz aşırı zihniyet ve tarafgirliğin devamı olarak dahi, makuliyet hudutları içinde pek zor olarak mütaale edilebilir. Hiç değilse tarafsız kitlenin böyle bir mütaaleaya itibar etmeyeceği ve bu hütaleanın memleketi asla fayda sağlayamayacağı kanaatindeyiz. Bu tarz top-tancı kanaatlerle hareket etmenin, milletçe arzulanan neticeyi vermiyeceğini, bizzat D. P. tecrübesi ile acı bir şekilde öğrenmiş bulunmaktayız.

Bizim, iktidar değişikliğinden önce zihniyet değişikliğine ihtiyacımız vardır. C.H. P. nin ise, arzulanan böyle bir zihniyet değişikliğine sahibolduğu hususunda, elimizde maalesef güvenilir bir delil mevcut değildir. Bu vaziyette müferrit şahıslar olarak şu veya bu düşünce ile bir defa ya mahsus olmak üzere beğendiğimiz partiden başkasını desteklemeye karar verebiliriz ama, aynı şeyi müstaklî ve şahsiyet sibi bir partiden beklemek abes olmaz mı? C. H. P. nin müsbet bir zihniyet değişikliği geçirdiğine dair tereddütlerden bahsettik. İktidardan düştükten sonra C. H. P. de herhangi bir yenilik, herhangi bir tekâmül müşahade etmedik. Sadece, muhalefete, gegen bir partinin hiç bir şeyi beğenmiyen

edası ile yaptığı tenkitlerden başka..

"Biz iktidardan düşerek hatalarımızı öğrendik, tecrübe kazandık diyorlar. Öğrendikleri hataları nelermiş? meçhul; kazandıkları tecrübeler? Onlar da öyle. Yeni bir çalışma sistemi, yeni bir zihniyetle muhalefet vazifesinin ifası, hazırlanmış herhangi bir plân, henüz yok. Hülâsa C. H. P. iktidardan düştüğü günden bu yana, ortaya günün ölçüleri ile değerlendirilen bir eser koyamamış, sadece yeni iktidarın falso yapmasını bekleyen bir muhalefet, kendi gayreti ve millette yarattığı güvenle değil, fırsatlar sayesinde iktidara geçebilmeyi uman o fırsatı bekleyen bir parti hüviyeti iktisab etmiştir. Bu vaziyette, C. H. P. nin arzulanan zihniyet değişikliğine sahip olmasına nasıl hükmedebiliriz?"

Diğer taraftan, C. H. P. de eski zihniyetin aynen devam ettiği hususundaki şüpheleri kuvvetlendiren bazı hadiseler âmme vicdanında yer etmektedir. Meselâ "Bahar havası" teranesi ve meselâ "işbirliği" akıbeti. C. H. P. genelbaşkanı tarafından çok kritik bir zamanda ortaya atılan "Bahar havası" teranesinin, D. P. ileri gelenleri tarafından ne kadar büyük bir memnuniyetle karşılanmış olduğu hatırlanacak olursa, bu manevranın neye hizmet ettiği ve ne maksatla hazırlandığı kolayca anlaşılır. Aslında, o zaman iddia edildiği gibi "D. P. ye hüsnüniyetini göstermesi için bir fırsat daha verilmesi" kat'iyen bahis mevzuu olamazdı. Zira D. P. nin niyet ve tutumu hakkında herkesin az çok muayyen bir kanaate sahip bulunduğu bir sırada C.H.P. Genelbaşkanının bir tecrübe daha yapmaya ihtiyaç duyması, fazla safdillik olurdu. Burada esas gayenin, günün mevzuu olan ve bütçe müzakereleri sırasında yaptığı olgun ve muvaffak tenkitlerle bir hayli puan toplayan diğer bir muhalif partinin lehinde esen havayı, başka bir mevzu ile değiştirmek, efkârı umumiyeyi başka bir mefhum ile meşgûl ederek, bahsedilen partinin müstakbel rakip olabilme şansını azaltmak olduğunu artık bilmeyen kalmamıştır. Bir muhalif partinin, iktidarı sarsan tenkitleri sırasında, bir diğer muhalif partinin onu destekleyeceği yerde ortaya bombaşa bir terane ile çıkıp iktidara derin bir nefes alma imkânı bahsetmesi, yapılan tenkitlerin baskısından iktidarı kurtacak bir sebep icadetmesi, kanaatimizce o partinin, şahsi çıkarı için memleket menfaatlerini haleldar ettiği şeklinde mütaalea edilebilir. Böyle bir hareket, o partinin, milletçe arzu-

daima emrinize amadedir

Motörlü vesait kullananlar BP servis istasyonlarında geniş imkânlarla malik ve cihanşümül şöhreti olan şirketin dünyaca tanınmış mâmullerinden ve servisinden faydalanabilirler.

Arabanızdan daha iyi randıman almak için

		
BP Energol "Visco-Static" —her mevsime uygun motor yağı, aşınmayı %80'e kadar azaltır	BP Energol —5 defa rafine edilmiş motor yağı	BP Benzini —daha tatlı, daha yüksek randıman sağlar

Yeşil Sarı

BP şildi British Petroleum Company Limited'in
cihanşümül teşkilâtının timsalidir